

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка

Володимир Сосюра

**Всім серцем
любіть Україну
свою**

Передмова, підготовка текстів і примітки С. А. Гальченка
Підготовка рукопису до друку Валентина Пегова

Київ
Фенікс
2018

УДК 821.161.2'06-1

С66

Сосюра Володимир

С66 Всім серцем любіть Україну свою / В. Сосюра –
Київ : Фенікс, 2018. – 184 с.

ISBN 978-966-136-608-3

Збірка високопатріотичних і ліричних творів видатного українського поета із Донеччини Володимира Сосюри (1898-1985) «Всім серцем любіть Україну свою...» розпочинається віршем «Любіть Україну» (1944), який можна вважати своєрідним національним гімном і заповітом письменника.

Значна частина творів В. Сосюри, написаних у 1924–1960 рр. (поеми «Махно», «Мазепа», «Розстріляне безсмертя», «Каїн», «Христос» та інші), були заборонені офіційною владою і поширювалися в рукописних списках як «захаявна література». Деякі із них були конфісковані і зберігалися лише в таємних і недоступних архівах КДБ (поема «Мазепа») чи в спецфондах архіву-музею.

В. Сосюра найпалкіше обстоював державність української мови і завжди вважав рідний йому Донбас невід'ємною частиною великої України.

УДК 821.161.2'06-1

ISBN 978-966-136-608-3

«СУЧАСНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНСЬКОГО ВОЇНА»

Український культурний фонд разом з Національним центром реабілітації учасників АТО та бойових дій, з метою реалізації одного із національних пріоритетів державної політики України та всебічного розвитку і функціонування української мови, популяризації сучасної української літератури, підтримки морального та психологічного стану військовослужбовців і ветеранів Збройних Сил України, розпочали в 2018 році спільний Проект «Сучасна бібліотека українського воїна».

Актуальність видання серії «Сучасна бібліотека українського воїна» зумовлена, насамперед, гострою проблемою захисту Незалежності української держави, а також необхідністю представлення читачеві-воїну як зразків високопатріотичної літератури, так і шедеврів українського гумору, які б піднімали бойовий дух захисників Вітчизни.

Нескорений талант поета

Знов москаль мордує
мій коханий край

В. Сосюра. Червень 1919 р.

Творчий шлях видатного українського поета Володимира Миколайовича Сосюри (1898–1965), який народився на станції Дебальцеве (тепер Донецької області), був дуже складним, а в окремі періоди життя – драматичним і навіть близьким до трагізму. Його особиста драма полягала в тому, що він був козаком петлюрівської армії, в 1918–1919 рр. брав участь в українських визвольних змаганнях.

В. Сосюра був одним із тих українських письменників, чия творчість, як і біографію, представляли читачеві далеко не в повному обсязі. Те, що юний поет пішов «до Петлюри, як громами в степах загуло» і зі зброєю в руках боронив незалежність Української Народної Республіки, тодішні ідеологи вважали його великим гріхом перед радянською владою.

Ніхто з дослідників ніколи не смів згадувати вірші В. Сосюри, опубліковані влітку 1918 р. на сторінках газети «Український козак» — друко-

ваного органу армії УНР. Звичайно, вірші такого змісту не могли увійти навіть до найповніших видань творів поета.

У спадщині В. Сосюри є твори, які не одразу і не просто увійшли до золотого фонду української літератури. Є вірші та поеми, що буквально збуджували суспільну свідомість — від рядового читача або слухача і аж до державних діячів найвищого рангу. Такою була поема «Махно» (1924). Текст цього твору, напевне, назавжди поховано «в сумних архівах ГПУ», тобто в недоступних спецсховищах колишнього всемогутнього Державного політичного управління (ДПУ, російською — ГПУ) СРСР чи УРСР.

Із найповніших видань творів поета, що виходили за радянського режиму, вилучали вірші й поеми із правдивим описом подій так званої громадянської війни в Україні, де мова йшла про національні питання чи про репресованих діячів науки, культури. У В. Сосюри збереглося чимало неопублікованих творів, серед яких найпомітнішою є поема «Мазепа».

Неопублікованими за життя В. Сосюри залишилися і його поеми релігійної тематики: «Каїн» (1948), «Мойсей» (1948), «Христос» (1949), «Ваал» (1948—1949 рр.).

Вірш В. Сосюри «Любіть Україну», як і багато інших творів поета, не народився просто із

його творчої уяви, а став полум'яним вислідом багатолітніх переживань за долю України, її історію, культуру, мову і, найголовніше, за її незалежність. «Ти власним світом, Україно, сіяти будеш на землі», — таке пророчє передбачення В. Сосюри прозвучить у посланні «До брата» (1960) за тридцять років до проголошення незалежності України, і майже стільки ж пролежало воно за чавунними дверима в спеціальному архівному сховищі, доки дійшло до читача.

У найскладніші періоди свого життя поет не замовкав, а був «мов вибух динаміту», не проголошуючи гучні декларації, а демонструючи справжню синівську любов до України. У 1927 р. він пише в Одесі вірш «Навколо радості так мало...», де розкриваються найглибші переживання за трагічну долю України. Адже зневіреному в ідеях соціалізму В. Сосюри, як і багатьом його сучасникам, довелося вже тоді поламати крила «у леті марному до зорь».

Першу поетичну збірку Володимира Сосюри «Пісні крови» під прізвиськом «Сюсюра В.» було видано на гроші командира 3-го Гайдамацького полку Омеляна Волоха (Проскурів, 1918; збірку досі не віднайдено). Перебуваючи у 1918-1919 рр. у війську С. Петлюри, писав і друкував свої вірші в газеті «Український козак».

За життя поета вийшло понад 80 видань його творів. Перша книжка «Поезії» (1921), в

якій було передруковано поему «Червона зима» (1921), та збірка «Червона зима» (1922) принесли Сосюрі велику популярність як співцєві недавніх революційних подій в Україні, які він намагався показати у світлі нової соціалістичної ідеології. Але щирість і винятковий ліризм його поезії за-свідчили те, що навіть у художній літературі не можна оминати правдивого відображення історичних подій, свідком яких він був.

Найталановитішим твором 1920-х рр., на думку сучасників, була поема «Махно» (1924), про яку є згадка в романі «Третя Рота»: «Я написав поему «Махно», за яку стільки випив горя, що й нащадкам стане», — писав Сосюра. Поема викликала гостру критику. За спогадами дружини поета Марії Сосюри, один із варіантів рукопису поеми «Махно», боячись за життя свого чоловіка, вона віднесла 1931 р. в Державне політичне управління УСРР, про що є згадка на початку поеми «Розстріляне безсмертя» (1960) («...поему написать нову, // бо першая давно пропала // в сумних архівах ДПУ»), задумом створення якої було поновлення втраченої поеми «Махно». Повний текст цього твору не зберігся.

Про існування у творчості В. Сосюри так званих «захалявних» творів було публічно сказано О. Шумським ще на червневому (1926) пленумі ЦК КП(б)У: «А може висновки треба зробити

тому, що т. Сосюра має в захлавленій літературі контрреволюційні вірші». Які саме твори мав на увазі О. Шумський — сьогодні здогадатися неважко. Це насамперед поема «Махно», яку він як тодішній нарком освіти вже заборонив не лише друкувати, але й читати авторові під час своїх виступів.

Великої популярності, а водночас, вульгарних критичних звинувачень здобули історичні поеми «Тарас Трясило» (1925) і «Мазепа» (1928). 1929 в журналі «Життя й Революція» (№ 1) було надруковано перші чотири розділи поеми «Мазепа», а над рештою розділів (V—XXVI), прологом і епілогом поет працював 1959—60. Сосюра намагався розкрити психологію особистості І. Мазепа, щоб з'ясувати для себе і для читача не лише мотиви розриву із царем Петром I, але й показати справжнього борця за суверенну Україну.

У 1920—60-х рр. деякі твори Сосюри поширювалися серед читачів у рукописних копіях (списках): поеми «Махно», «Мазепа», окремі вірші та гострі епіграми переважно на сучасників-можновладців і деяких письменників.

Після віршованого роману «Тарас Трясило» поемі «Мазепа», на жаль, не судилося бути повністю опублікованим за життя автора, а його творча історія розтяглася більш ніж на три десятиліття.

Причини такої тривалої перерви В. Сосюра пояснює сам в автобіографічному романі «Третя Рота»: **«Я почав писати поему «Мазепа». Уривок з неї, власне, початок, я послав у журнал “Життя й Революція», а там «Мазепу» надрукували, тільки було зазначено, що то не уривок, а поема!**

Образ був ще тільки ембріоном, а мене навіть за ембріон почали бити».

Поема В. Сосюри «Мазепа» ще до повної публікації поширювалася серед читачів як за авторськими примірниками, так і в списках.

Після нещадної критики публікації перших чотирьох розділів поеми «Мазепа» В. Сосюра випустив збірку «Серце». В газеті «Комуніст» з'явилася критична стаття «Жовта муть», яка стала сигналом для повторного «побиття» поета, а найголовніше, — за розкриття роздвоєної суті його творчої і людської особистості:

Рвали душу мою
два Володьки в бою;
і обидва, як я, кароокі,
і в обох ще незнаний, невиданий хист, —
рвали душу мою
комунар
і червоний фашист.

Збірку було конфісковано, а далі — цькування «літературною сараною», голод 1933-го, позбавлення можливості друкуватися, а значить, і заробляти на хліб насущний. Все це вивело поета зі стану рівноваги. Літературні і партійні бонзи вважали це за божевілля. А ближчі літературні «побратими» обзивали В. Сосюру «літературним паразитом», який, на жаль, «не сошел с ума большевистски, а сошел с ума националистически» (Я. Городської), а його поема «Червона зима» — «махновская поэма» (І. Фефер). У 1934 р. особистою машиною В. Затонського, який ще в 1926 році говорив на засіданні Політбюро ЦК КП(б)У, що з В. Сосюрою необхідно «расправиться ножом», під охороною переодягненого міліціонера поета завезли в будинок божевільних на Сабурову Дачу під Харковом. Незважаючи на ті фізичні муки, що довелося витерпіти від уколів, яких не витримувало серце, — це був свого роду порятунок від неминучих репресій.

Інформація про поширення неопублікованого повного варіанту поеми «Мазепа» потрапляла через надзвичайно широку агентуру секретних співробітників до Комітету державної безпеки, який оперативно інформував ЦК Компартії України про поширення антирадянської літератури.

Цікаво сьогодні перечитувати доповідну записку від 2 листопада 1973 р. голови КДБ при РМ

УРСР В. Федорчука на адресу першого секретаря ЦК КПУ В. Щербицького щодо конфіскованої поеми В. Сосюра «Мазепа». До цієї записки були додані один із варіантів поеми із двадцяти розділів та пролог, а також поетичні начерки розділу про стосунки Петра I і Семена Палія.

В доповідній записці повідомлялось, що «в 1960 р. через оперативні можливості КДБ при РМ УРСР були одержані дані про те, що поет СОСЮРА Володимир написав поему націоналістичного змісту під назвою «Мазепа», над якою працював впродовж 1928-1958 рр.»

Фахівці із Володимирської, 33 висновували: **«Аналіз змісту поеми дає підстави робити висновок про те, що вона має тенденційний, націоналістичний характер. Автор поеми зображує Мазепу як національного героя, борника прав українського народу. Зраду Мазепи і його приєднання до військ Карла XII він трактує як намагання добитися державної незалежності для України:**

**«Я серцем хочу показать
Страшну трагедію Мазепи.
Любив країну він як поле
І зрадником не був ніколи.»**

В. Сосюра був не лише видатним ліриком, але й тим патріотом, який, народившись на Донеччині, повністю присвятив свій талант служінню рідній Україні, без якої усі ми, за його словами, — «як порох і дим, розвіяний в полі вітрами».

Сергій Гальченко

ПОЕТИЧНІ ТВОРИ

ЛЮБІТЬ УКРАЇНУ!

Любіть Україну, як сонце, любіть,
Як вітер, і трави, і води,
В годину щасливу і в радості мить,
Любіть у годину негоди.
Любіть Україну у сні й наяву,
Вишневу свою Україну,
Красу її, вічно живу і нову,
І мову її солов'їну.
Без неї – ніщо ми, як порох і дим,
Розвіяний в полі вітрами...
Любіть Україну всім серцем своїм
І всіми своїми ділами.
Для нас вона в світі єдина, одна,
Як очі її ніжно-карі...
Вона – у зірках, і у вербах вона,
І в кожному серця ударі,
У квітці й пташині, в кривеньких тинах,
У пісні у кожній, у думі,
В дитячій усмішці, в дівочих очах,
І в стягів багрянному шумі...
Як та купина, що горить – не згора,
Живе у стежках, у дібровах,
У зойках гудків, і у хвилях Дніпра,

У хмарах отих пурпурових,
В огні канонад, що на захід женуть
Чужинців в зелених мундирах,
В багнетах, що в тьмі пробивають нам путь
До весен і світлих, і щирих...
Юначе! Хай буде для неї твій сміх,
І сльози, і все до загину...
Не можна любити народів других,
Коли ти не любиш Україну.
Дівчино! Як небо її голубе,
Люби її кожна хвилину...
Коханий любить не захоче тебе,
Коли ти не любиш Україну.
Любіть у труді, у коханні, в бою,
В цей час, як гудуть батареї...
Всім серцем любіть Україну свою, –
І вічні ми будемо з нею.

*Травень 1944
м. Київ*

О МОВА МОЯ!

О місячне сяйво і спів солов'я,
Півонії, мальви, жоржини!
Моря бриліантів, це – мова моя,
Це – мова моєї України.

Яка у ній сила і кличе, й сія,
Яка в ній мелодія лине
В натхнення хвилини! О мова моя,
Душа голосна України!

Ти – сурми на сонці, ти – стягів гаї,
Ти – вибухів огнених повна,
В той час, коли кличе народи в бої
Вітчизна моя багатомовна...

Ти – мрії фіалок і сон конвалій,
Й гостріша за крицю багнета...
Ти душу бійця пориваєш на бій
В натхненнім пеані поета...

Тобою звучать і міста золоті,
Й завітчані селами гони...
Ти – зброя ідеї. У битві й труді
Єднаєш сердець мільйони...

Мов райдуги – арки над морем колон,
Що в небо музикою лине,
Де славить життя золоте жайворон...
Це – мова моєї України.

Це – матері мова. Я звуки твої
Люблю, наче очі дитини...
О мова українська!.. Хто любить її,
Той любить мою Україну.

1949

ЧИ ВЖЕ НЕ ПОРА...

Чи вже не пора перестати так гризтись,
бо зіронька волі захмарилась вже.
Нам треба єднатись і з ворогом битись,
що з сміхом кайдани нам знову кує.
Ой, встаньте, ой, встаньте, вже хмари несуться,
і смерть вони зіроньці волі несуть.
Чи чуєте: плаче земля там, де б'ються,
де кров за Україну червону ллють...
Ой, встаньте. Вже близько ворожая сила,
вона вже підходить до нас.
Нехай того зразу захопить могила,
хто спить в цей сумливо-злий час.
Чи вже не пора перестати так гризтись,
бо зіронька волі захмарилась вже.
Нам треба єднатись і з ворогом битись,
що з сміхом кайдани нам знову кує.

*січень 1918,
м. Бахмут*

НА СПОМИН

Збулось уже все те, що слухав я до бою
В таємну чорну ніч, в той час, як мир ще спав,
І плакав блідний сум, і стигла ніч за мною,
Бо я про це давно, що сталося, вже знав.

Північний ураган з червоною ордою
Руйнує рідний край і рве в шматки любов.
О, злийся, мій багнет, з вогняною грозою!
Хай буйно розцвіте помста [за] нашу кров!

Чого вони прийшли і в спину ніж всадили
Свободі золот[і]й, свободі ясних слів.
За що ж синам твоїм, о краю мій журливий,
Оп'ять страшний тягар. Та де ж той Божий гнів.

1918

НІ, НІ!..

Чи сонце встало, чи ніч настала,
Не знаю я, не знаю я.
Я знаю тільки, що сльоз немало...
В крові, в крові душа моя.
Пташки щебечуть, весняні мрії
Стучаться в серце – воно мовчить.
Розбиті злоті мої надії,
В очах журливих туман стоїть...
Що?.. Знов твій погляд, весь повний ласки?
В моїх волоссях твоя рука.
Ні, ні!.. Не хочу химерной казки...

.....

Квітень 1918

ЗІРНИЦІ

Зірниці нас кличуть, зірниці нас звать
Життя під'яремне навіки забудь.
Зірниці нас кличуть: «До праці! Зараз!
Червоно-чудовий настав, браття, час.

Покажемо світу, що ми не раби.
Люби, українець, свободу люби!
Де воля, там сила, там розуму світ.
Забудемо ж казку ганебно-злих літ.

До праці! До праці! Настав любий час.
Квітки розпустились червоні у нас».
Зірниці палають, зірниці нас звать
Життя під'яремне навіки забудь.

*Травень 1918,
м. Бахмут*

ПІСНЯ

Пісня ця родилась в темнім-темнім гаю,
І тепер по світу хай вона гуляє.
Хай вона до праці всіх рабів скликає.
Пісня ця родилась в темнім-темнім гаю.
Доки будуть хмари світло закривати,
Доки будуть з кров'ю серце виривати,
Доки будуть литись скрізь червоні сльози,
Доки будуть жити в грудях злі морози?..
Ой, брати, повстаньте! Не пора вже спати!
Чуєте, як плаче ваша Рідна Мати...
Плаче та скликає діток своїх бідних,
Діток своїх милих, як той місяць, блідних...
Спить, хто в грудях камінь замість серця має.
Встаньте, в кого в жилах кров могутньо грає!
Ох, моя Україно, мій коханий краю!
Пісня ця родилась в темнім-темнім гаю.

*Червень 1918,
м. Бахмут*

* * *

Я бачив: блідий брат з журливими очима
Дивився на свій хліб, побитий і сумний.
І небо плакало холодними сльозами,
І плакав темний ліс, мовчазний і сумний.
Я бачив: чорний дуб, схилившись над водою,
Дивився на гілля поламане своє.
І блідий місяць стив над тихою горою,
І стило серце, все засмучене моє.
І все цвіте мій спів – туманності дитя.
Там чорні коні йшли... і біла завірюха
Тримала кулемет на стогнущих санях.
Вив телеграфу дрот, і хтось невидний грюкав...
Рушниці всі були в потемлених сльозах.
Але ніхто не був в селі, де мирно спали.
І ми пішли назад, і кривця не лилась.
В далечині огні, як сни мої, стояли,
І з плачем курява з душею моєю злилась.

*Грудень 1918,
м. Сватово*

СОК КОХАННЯ

Чого це так ніжно... задумливі сни
Минулого чари вернули мені.

.....

Все шепчуть про дні незабувної весни...
Вернулись, вернулись... Ой гаю, мій гай!..
Ой хвилі зелені! Срібляна роса!..
Ой сонце весняне, загадковий май!..
Як золото, сяє коханою коса.

Проснувся... чорніє кругом броньовик.
І дивиться гостро гармата вперед.
І ось-ось заплаче німий кулемет,
І хтось відійде відсюди навек.

Січень 1919

ПОСЛІДНІЙ БІЙ

Горять, горять вогні. Нові палають зорі.
Там чорні хмари йдуть нове розбити життя.
І виють, і ревуть зелені хвилі в морі,
І світлий хтось іде, і геть летить сміття...

Не плач, червоний сон! Мої минулі мрії
Мені сказали все. Я знаю, де кінець.
Я знаю – розцвітуть досвітних чар надії,
І всполихне душей і старець і боєць.

Ти бачиш, он ідуть з червоними шликами.
А попереді той, хто всіх підняв на бій
За волю золоту, досвітними огнями...
Тепер ми будем знать, де наш і де чужий.

І хай в останній час бенкет справляє горе,
І чорні хмари йдуть... Я знаю – злу кінець.
Бо нарід вже повстав, хвилюється, як море,
І йдуть в послідній бій і юноша й мудрець.

*Січень 1919,
м. Лозова*

* * *

Там чорний лотос, там чорний лотос...
Зітхає важко червоний став.
І хтось ридає так сумно-сумно,
Багнет там серце комусь проняв.

Жовто-блакитний там прапор віє,
І чорний вечір весь в золоті знов...
Рожевий місяць тремтить і мліє,
І тільки сти[г]не моя любов...

І ти не знаєш, і ти не знаєш,
Де той, хто в пісню тебе всю вклав.
Вороже-ніжно з Гангесом лотос,
І сумно-сумно зітхає став.

*Січень 1919,
м. Лозова*

НА ВАРТІ

Стою на варті. Червоний місяць
Над сумной річкою так сумно сяє.
Іней, як жемчуг, на вербах квітне.
Куди іду я... куди не знаю.

Уже не злічу боїв безмежних,
Як хмари, суне ворожа сила...
Було так важко без днів майових,
І ніч в обійми мене вхопила.

Ну що ж. До краю криваву чарку
Я вип'ю в сумі – най згине зрада.
Я знаю – прийде мій сон зелений
І серцю знову він дасть пораду.

Так ніжно-тихо... і дим далекий
В багнет блискучий мій сон влітає...
Злились з журбою вогняні сльози.
Куди ж іду я... куди... не знаю.

*13 січня 1919,
м. Лозова*

* * *

Ліг на лани вже морок ночі.
Як хвилі, гори, сяє сніг.
В таємнім жаху стигнуть очі,
Гадюкою вплився в серце сміх.

Як божевільний, весь в туманах,
Долинуть хочу до небес...
Ген десь в перлинах злототканих,
Схилившись, плаче чорний хрест.

На жовтих рельсах ешелони
На південь все повзуть, повзуть,
– А там зруйновані балькони
Когось неситого клянуть.

В майових чарах ніжний човен
На срібних хвилях не тремтить.
І стигне місяць, муки повен,
Сльозами Вічність капотить.

*29 січня 1919,
ст. Павлиш*

ЩО ВАМ?..

Темна ніч нас б'є крилами,
Дош нас мочє, бурі стук.
Все несеться над степами...
Хто це їде?.. «Гук, гук, гук...»
Ось... вже видно... коні...люди...
Ой, брати!.. Та скільки ж їх...
Що ж це буде?.. Що ж це буде?..
Лиш луна червоний сміх...
Стогне поле, плаче небо...
Чую серця тяжкий стук...
Ну, чого вам? Що вам треба?
Що вам?.. їдуть... «Гук, гук, гук...»
*8 лютого 1919,
м. Вапнярка*

* * *

Ми любим на словах будь сильними душею,
Ми любим на словах кохати рідний край.
І кров'ю обливати власною своєю
Борні безкрайний шлях, борні німий одчай...

Навкруги лиш танки ганьби і злої долі
І божевільний плач зеленівійних мрій.
Коли ж зійде зоря блакитноокій волі,
Коли ж, коли ж, коли ж, о Боже світлий мій!

Невже ж нема у вас хоч трошечки чесноти,
Невже усе слова, одні слова й слова.
Все ужча круг журби, все ужча круг турботи...
І плаче тихий сон, і кров'ю заплива.

А хмари все пливуть... не було і немає
Від нас хоч краплі діл... і сти[г]не чорний гай.
Оттак ми на словах за волю бій звершаєм,
Оттак ми на словах кохаєм рідний край.

*Лютий 1919,
ст. Знам'янка*

* * *

Сум червоний... Ранок ніжний...
Грім гармат... Кривавий гай...
В серці сон сплітає ніжний
В зимних чарах чорний май.
Ч'ї там сльози у п'їтьмі?..
Хто там стогне: «Брат на брата...»
В цьому винні тільки ми!
Тільки ми та ніч проклята!
Хочу світла я – і ти.
Вмісті хочем щастя-долі.
Так чого ж до сонця волі
Не даем собі ми йти.
Дай же руку! Злісні хмари
Розіб'є наш міцний спів.
Хай посиплються удари
На катів, лиш на катів!

*Лютий 1919,
м. Проскурів*

* * *

До зброї! Як один, хто в грудях серце має!
І душу, й тіло, й кров за світ братам віддай!
Хай загуде наш крик, як буря в темнім гаю.
До зброї як один за наш коханий край!..

*14–15 лютого 1919,
м. Проскурів*

* * *

Я знаю: буде час, і сонце ясне встане,
І усміхнеться мій залитий кров'ю край...
І на дітей своїх замучених він гляне,
І розцвіте в серцях блакитноокий май.

Навис над полем сум борні,
І никне над травою місяць золотий...
І злився з кров'ю спів душі,
І виє сич в гаю, і стогне став німий...

Співають півні десь. За лавою йде лава...
Зловісно в тумані розлився чорний жах...
Далеко ллється десь знайомий поклик «Слава!»
І стигне, стигне біль в задумливих очах...

Осталось мало нас... І серце в'яне, в'яне...
Не встане вже, хто ліг... І плаче темний гай...
І все ж настане час, і сонце ясне гляне,
І усміхнеться мій залитий кров'ю край.

Червень, 1919

* * *

То не вітер віє із тьми-домовини,
То не сови будять помертвілий край,
Чую плач і стогін з милої України...
Знов москаль мордує мій коханий край.

Плаче місяць в травах, дощ хатини мочить,
Стогне вітер в ставнях, криші розгорта,
І в сльозах кривавих думи мої й ночі,
І в сльозах кривавих воля золота...

Гей ти, край зелений! Гей, багнет блискучий...
Вже в свій край холодний утіка москаль.
Скоро встане сонце, і загинуть тучі,
Як загине в серці чорних днів печаль.

Червень 1919

ДЛЯ...

Не сяють співи ці натхненною красою –
Родив їх смертний бій, їх крикнула земля.
Прийми ж, мій рідний край, все, що нічної добою
З крові твоїх синів сплела душа моя.

*24 листопада 1919,
м. Проскурів*

БІЙ

В садку пустому, де в час вечірній
дрімає листя в обіймах сна,
в журбі страждання, як ніч безмірна,
ходила в'яла, стара весна...

Забили дзвони в Червонім Полі...
Схилились квіти, пішла луна...
Ми йшли до Сонця, ми йшли до Волі.
Хтось блідий плакав коло вікна...

Хтось блідий плакав... Пливли тумани,
співали кулі, і сніг білів.
Лежали лави... займався п'яно
в моєму серці пекучий гнів.

А ворог сунув... В великій Мрії
сміявся-плакав безумний бій.
Неначе ранок на темні вії
свій плащ накинув в огні надій.

1920

* * *

Безладно торохтить по бруку день бездумний,
де порох голубий та цокоти копит...
Змарнілий небосхил роздерли нагло труби,
де ластівки кричать про сонце і степи...

О липне золотий!.. Твої байдужі очі
нагадують мені холодний блиск озер
І ранок голубий, де спів тремтить дівочий,
мов листя золоте розхристаних берез...

Де море шарудить, над срібним пляжем трави,
і шелестіння слів коханих і простих...
О теплий ночі блиск і блиск очей лукавий,
де у колиці ввій гойдався молодик!..

1921

* * *

*Миколі Хвильовому*¹

Ми на драбинах зор за днем золотодзвонним...
Волошковим вінком годин тривожний бій...
І ранок з нами йде веселий та червоний
співати про завод і села голубі.

Зустрілись в квітні ми. На сонячні галяви
вже вечір голубий задумливо звисав...
І рядом з ним зоря, нервова і смуглява,
ховалась за доми, як золота коса...

Й нам путь тепер одна. Внизу старе захляле...
дим іншого життя нам вітер з гір несе,
і теплим молоком душа моя проллялась
на жито золоте твоїх дзвінких пісень...

1921

---

¹ Микола Хвильовий (Фітільов Микола Григорович; 1893—1933) — український письменник.

* * *

Не біля стінки я, й не кров моя холоне,
і вітер не тріпа розірвану шинель, –
під громом і дощем розкидано колони,
і б'ють броневики в обличчя нам огнем.

Ой, б'ють броневики... Атака на залізо...

Гарячим дзвоном б'є... а в роті з пилом кров...

З розбитим боком смерть по рейках лізе, лізе...

І кров'ю капотить на щербень семафор...

І згадується знов далекий полустанок,
і од снаряду дим над житом раз у раз...

Так хто ж сказав тепер, що наша доля хляне,
й свободи на землі ще не прийшла пора?!

Де пил і бур'яни, під небом Перекопу
парує тепла кров аж до далеких зор...

Я чую, як гуде в диму земна утроба,
де падали вони під орудійний зойк...

І все, куди не йду, далекий полустанок
і од снаряду дим над житом раз у раз...

Так хто ж сказав тепер, що наша доля хляне,
й свободи на землі ще не прийшла пора?!

1922

* * *

Минай, проклята ніч, минай!
Розбийся на скалки, стривожена душа!..
Ще довго мандрувать, коханню ще не край.
Ша, моє серце, ша!..

Терпкий холодний жах... Вітри мої кохані...
Я мрію розіп'яв на золотій стерні.
В степах блукає дзвін над синіми снігами,
і меркнуть димарі в рожевім тумані...

Я – чорний єзуїт. Ти не приходи до мене.
Не знатимуть вуста єгипетських очей.
Хай в стрісі шарудить сумний ноктюрн
Шопена,
і плаче молодик над схиленим плечем...

Криваві коси хмар, мов згадки про минуле...
Обличчя татарви... далекий стяг... Сірко...
Ах, не підуд тепер я по садках Стамбула,
на скелях Хортиці не розкладу огонь!..

Минай, проклята ніч, минай!..
Розбийся на скалки, стривожена душа!..
Ще довго мандрувать, коханню ще не край.
Ша, моє серце, ша!..

1922

* * *

Вірі Б.¹

Так ніхто не кохав. Через тисячі літ
лиш приходе подібне кохання.
В день такий розцвітає весна на землі,
і земля убирається зрання...

Дише тихо і легко в синяву вона,
простягає до зор свої руки...
В день такий на землі розцвітає весна
і тремтить од солодкої муки...

В'яне серце моє од щасливих очей,
що горять в тумані наді мною...
Розливається кров і по жилах тече,
ніби пахне вона лободою...

Гей ви, зорі ясні... Тихий місяцю мій...
Де ви бачили більше кохання?..
Я для неї зірву Оріон золотий,
я – поет робітничий останній...

Так ніхто не кохав. Через тисячі літ
лиш приходе подібне кохання.

---

¹ Віра Каспарівна Берзіна (1904—1992) — перша дружина В. Сосюри, яка народила поетові двох синів — Олега і Микола.

В день такий розцвітає весна на землі,
і земля убирається зрання...

Дише тихо і легко в синяву вона,
простягає до зор свої руки...
В день такий на землі розцвітає весна
і тремтить од солодкої муки...

1922

* * *

Оддзвонила давно Революція.
Чую, чую – бетони кричать...
І нікому тепер не молюся я,
й запеклася на серці печаль.
І солодко сміються вітрини,
а сніжинки в розпуці летять...
Десь далеко цвітуть мандарини
і задумано хвилі шумлять...

1923

МАЛИНОВИЙ ПЛАТОК

Я знов один. Покірно одгоріли далі.
Й дарунок твій – малиновий платок
круг шиї ліг. І в золотій печалі
не прилетить в мою кімнату Бог –
    не прилетить... і крилами кохання
    не зашумить привітно над крильцем.
    Лиш привид твій розтанув у тумані
    і все в сльозах нахилене лице...
Гей, на огні далекого Версалю тебе вели.
Блищала тоскно сталь...
І, може, де в півтемній тихій залі
цілує хтось вишневії уста...
    й сорочку рве... і вже криваві руки
    біля твоїх розкиданих колін...
    І весь в крові від огненної муки
    уже лечу далеко од землі...
І вже внизу крізь ґрати зачорніло,
де вартовий карбує мірний крок,
біля вікна знайоме мертве тіло
й дарунок твій – малиновий платок.

1923

* * *

Рвав восени я шипшину,
карії очі любив.
Вечір упав на коліна,
руки простяг золоті...

Шахти, цегельні, заводи,
хлопці на зміну – вночі...
місяць у полі бродить
в трави лице вмочив.

Пальці тоненькі, ніжні
і романтичні дощі...
Хто це зрадливий ніж мені
в руки тоді вложив?

Ну, і пішов я ланами,
там ешелони, сніги...
блиски гарматні над нами,
в горло зорі-штики...

Ну, і пішов я ланами,
вітер мотав шлики...
Там телефонні гами,
там ешелони, сніги...

Там я забув про шипшину,
очі твої розлюбив.
Вечір упав на коліна,
руки простяг золоті...

*1923,
Харків*

* * *

Такий я ніжний, такий тривожний,
моя осіння земля.
Навколо вітер непереможний
реве й гуля...

І хвилі моря далекі й близькі
мені шумлять.
Там стеле сонце останнім блиском
кривавий шлях...

Криваві пальці тремтять... О зоре,
постій, не йди!
Але шумує далеке море
і мла... і дим...

Такий я ніжний, такий тривожний,
моя осіння земля.
Навколо вітер непереможний
реве й гуля...

1923

* * *

Вартовий. Мармурові колони.
І огні над примарами веж.
А вгорі золотим медальйоном
теплий місяць над морем пливе.

Положила нервові долоні
на моє, на смугляве чоло.
Я в твоїм малиновім полоні,
плеться в жили солодке тепло.

Теплий вітер цілує коліна
і лоскоче вуста і плече.
Темна хвиля до берега лине
і назад самотньо тече.

Але крики і залпи тривожні,
і з зеленої тьми – кораблі...
Хто там крикнув: – О Боже мій, Боже!.. –
й головою поник до землі?

Пролетіла скажено кіннота,
тільки сухо копита дзвенять...
Повертається важко дредноут,
захлинаються скелі в огнях...

Рядом ти. Мармурові колони.
І спокійний максим-кулемет.
А вгорі золотим медальйоном
теплий місяць над морем пливе.

1923

* * *

Гергоче місто, і сніг лягає,
лягає й плаче. Дитина боса
іде бездумно. На вітрі має
таке ріденьке й бліде волосся.

Встромило очі в ясні вітрини,
а поміж пальців повзе грязюка.
Тремтять і ниють брудні коліна,
і задубіли маненькі руки.

Гергоче місто: – Пожру, нещасний!
Панок сміється золотозубий.
А в небі місяць летить і гасне –
сторч головою в холодні труби.

Стою на варті. Багнет і очі.
Чекають гостро в набої кулі...
Навколо місто шумить, гергоче,
а мимо люде: чужі, нечулі...

Стою на варті. Листа сьогодні
одержав з дому: сестриця з братом
під вікна ходять... і на заводі
убило милу... – писала мати.

Нехай припадки й хвороба чорна
штовхає в плечі, ламає руки, –
не переборе мотив мінорний
революційні, бадьорі згуки.

Вони лунають і в вікна б'ються,
а в руки – пломінь, морози – в ноги...
Прощайте, любі, прощайте, друзі!
Уже не видно мені нікого.

1923

МИНУЛЕ

Летить огонь, свистить огонь:
тюгу-тюгу-тюгу!..
І броньовик через нього,
подібний утюгу.

Матроси в куртках шкіряних
там з-за борта глядять.
І кулемети коло них,
і ти, любов моя.

Маненька і струнка нога
і золото очей,
блистить за поясом наган,
бінокль через плече.

Мене звеліла розстрілять, –
я – білий офіцер.
Куточків губ не цілувать,
не цілувать тепер.

Летить огонь, свистить огонь:
тюгу-тюгу-тюгу!..
І броньовик через нього,
подібний утюгу.

1923

ЧОРНІ УРИВКИ

(Фантазія)

I

Далеко десь кричать гудки...

Куди, куди з залізного полону?..

Далеко десь:

і дим, і жах... і пострілів далекий племінь...

далеко десь...

Іду.

Кому, кому оці заплакані огні

і порозбивані вітрини?..

Нащо ці сльози?..

Мов по інерції, вагони вдалині біжать без

паровоза...

Забутий прапор ось.

Він до стіни приколотий багнетом:

його зірвать нікому не вдалось...

І важко цокають мої заковані штиблети.

Так.

Ми перемогли.

Але ні їх, ні нас.

Розбита станція... в провалля видно зорі...

Лиш вартовий стоїть біля вікна,

За мною стежить мертвим зором.

Кому, кому оці заплакані огні

і порозбивані вітрини?..

Нащо ці сльози?..

Мов по інерції, вагони вдалині
біжать без паровоза...

без паровоза...

II

Стоїть на фоні заляпаної мозком стіни,
в струмочках крові...

і хилиться все нижче...

Дивись під вії золотисто-сині:
озера.

Тьма.

Немов поверхня місяця, вода переді мною...

Із очеретів човен тінню виплива.

На човні двоє.

Дивись під вії золотисто-сині:

од ліхтаря огонь, і на снігу холодні довгі тіні...

Дзвонять (так самотньо і далеко,
мов на пожарищі сльоза об камінь)...

Дивись під вії золотисто-сині:

акації шумлять... а білі пелюстки
на лаві і в твоїм волоссі...

Про це ще згадую так гірко і так ясно я,
ще й досі.

...Акації шумлять...

Я – мимо.

А позаду десь

лежить розкинувшись вона

і місяцю востаннє віддається...

III

На площі я.
Проміння точиться на статуї, на лати
і на замки янтарною кладе печать.
Застрягла ніч у циферблаті,
спинила час.
Куди не глянь: асфальт і провода,
які нещодавно мотала буря,
немов волосся в час кохання...
Там: ніс орудія повітря нюхає над муром,
набоями опоросився кулемет...
А хтось стоїть, чекає хтось,
і руки він простяг, немов перед прощанням...
Отак: стоять, не мислить і не знати.
Хай щоки м'ні багряним холодом торкає
і тягне вдаль, за прокляте Сьогодні...
Отак: не мислить і стоять.

IV

Цеха. Цеха.
І порох на станки осів, немов на золотом тиснені томи,
в якійсь бібліотеці...
Ремінний шум,
зелений шум
за мною вже не поженеться...
Ремінний шум,
зелений шум...
Колись і я тут пальці молотком не раз збивав
і на дзвінок ішов

такий веселий і в смуглявій блузі...
Ще вчора йшли на смерть мої останні друзі,
й ніхто не вийшов із огня...
Уже не буду я ні в «Гарті», ані в «Плузі»¹...
Кому ж декретом я?..
Дзвеніть, підковки, синім дзвоном,
нехай волосся димарів
шалений вітер юно гонить
знов од зорі і до зорі.
Дзвеніть, підковки, синім дзвоном.
Нехай сьогодні я чужий,
але настане день червоний,
такий червоний, любий мій, –
і скаже хто, що в дні знемоги
продався за червінець я...
Роздайтесь, світові дороги,
я хочу бурі і огня!
Нема людей, – нехай тумани,
з розгону хай – об груди груди,
але з'явись нам океанно,
землі нової юний рух!

Цеха. Цеха.

V

Вже місто за мною.
Круг мене – нікого.

---

¹ Йдеться про літературні організації, що існували в Україні в двадцятих роках, членом яких деякий час був В. Сосюра.

Лиш вітер рукою –
сніжинки під ноги.

Сніжинки, сніжинки,
я в муці, в знеможі,
підковками дзвінко
не б'ю по дорозі.

Куди не погляну –
ні хати, ні знака.
На місяць туманний
не виють собаки.

Пустелі, пустелі,
мов мертвих обличчя...
А зоряна стеля
кудись мене кличе.

Нарешті, за гаєм –
за хатою хата...
Чого ж я блукаю,
як Марко Проклятий?..

Чи сніг, чи втома,
чи сон мені сниться?..
На призьбі знайома
сидить молодиця.

– Ну, драстуй, – говорю,
од неї ж мовчання...
І дивляться зорі
на очі кохані...

А очі не бачать.
Упав на коліна,
цілую і плачу,
кричу, мов дитина:

– Хіба ж я забуду!
А сльози – водою...
Шалено до грудей
припав головою...

Встаю, мов заклятий,
цілую востанне.
Із кожної хати
на мене – мовчання...

Село вже за мною.
Круг мене – нікого.
Лиш вітер рукою –
сніжинки під ноги.

Грудень 1923

* * *

Невже – в хаос?! Ми знов – під воду?!

Ми знов – в огонь?!, у забуття?!

І сонця золота підвода
освітить іншеє життя?!

Кому ж там море затуркоче
і зашумить кому трава?
І невідомі карі очі
хтось інший буде цілувать...

Світи ж, любов! Тебе я хочу.

Бо там нічого не знайти...

Чужої місячної ночі

хтось по дорозі буде йти

і квіти рвать, ім'я шептати,
чуже й знайомеє ім'я...

В садках крізь листя й вітів грати
такі ж слова: «Люблю... твоя...»

Як і тепер, огонь – у груди,

в зіниці – муть, на вії – тьма...

Як і тепер... А нас не буде...

Над нами тільки сонь німа.

Ми – на клітини, на атоми...

А може, буду я листком,
таким пахучим і знайомим,
який я рвав, коли бігом

ми наступали в ніч весняну,
коли для всіх – «чужий» і «наш»,
коли мені було багряно
і теліпався патронташ...

А може, буду знов я очі
і викликати, і любити,
а місяць – золотий синочок –
нас підглядати у траві.

Знов попливуть у синь тумани,
у тьму до зоряних долонь...
І я до стінки знову стану –
обличчя й груди під огонь...

Ах... Ми нічого ще не знаєм,
кого й яка чекає путь...
Нехай же блимають трамваї,
шумлять міста і люди йдуть.

1924

* * *

Хай огонь на оголені нерви,
на шинель і крізь вії огні, –
я останній, а може, і первий,
підіймаюсь на східці ясні.
Що твої нафарбовані губи
і підведені брови твої
не цілую сьогодні до згуби,
не скажу я ніколи тобі.
Ти проходиш у синім убранні,
твої сльози чогось на снігу.
Тільки люди – немов на екрані,
тільки лінії скривлених губ.
А люблю ж я тебе, як ніколи,
над кохання, над тінькання куль...
Знову в серці так солодко коле,
як погляну на твої ридикюль...
Не на нього – на пальці тоненькі,
що на нім так покірно лежать.
А з «Нової Баварії»¹ бренька
невідомої музики жаль...
Що твої нафарбовані губи
і підведені брови твої, як тоді,
не цілую до згуби,
не скажу я ніколи тобі.

1924

---

¹ Готель у Харкові.

* * *

Вітер шумить ясеновий,
вітер у нашім гаю.
Слухай. Я жалем і кров'ю
серце твоє обіллю.
Хто їх покличе зі степу
знову на смерть – за огні?..
Бродять по вулицях непу
тільки їх тіні ясні...
Слухаю... чую... говорять...
Може, це вітер шумить?..
Може, Червоним Терором
хочеться все запалить?..
Слухаю... чую... не знаю...
Може, боюся сказати?..
Там, з невідомого краю
йде невідома гроза...
Вітер шумить ясеновий,
вітер у нашім гаю.
Слухай. Я гнівом і кров'ю
серце твоє обіллю.

1924

* * *

І пішов я тоді до Петлюри,
як громами в степах загуло.
Скільки нас отаких попід мури
од червоної кулі лягло.
Ми пройшли золотими ланами,
крізь вогонь і синяву пройшли,
та навіки, навіки за нами
оселедець, погони та шлик.
Може, серце порвали – не знаю;
може, серце порвали в бою...
Як заграють: «Ви жертвою палі...» –
головою об мури я б'юсь...
І підходе товариш до мене,
мов дитину, під руки бере...
О моя Революція, нене,
може, син твій од болю умре!

1924

* * *

Над морем сидів і хитався од болю,
дививсь у беззоряну тьму.
Про місто далеке, про хмари і поле
каштани шуміли йому.
Про місто далеке, що хвилями бродить,
про пісню, в синяві дзвінку,
коли ще залізо він крав на заводі,
канфетів шукав в смітнику.
І з братом ходив у далеку дорогу
до неба в сумну далечінь.
А потім, як виріс, не знав він, для чого
на нього десятник кричить.
Бо він, як і всі,
заливався од поту,
на сонці нудився й горів,
бо він, як і всі,
на руках од роботи криваві носив пузирі.
У мрії все рівне: й сьогодні, й минуле,
і щастя, і вічність, і мить.
Та в яві дитинство пройшло, промайнуло,
лиш серце ще й досі болить.

1924

* * *

Підіймається місяць над містом,
заглядає до мене в вікно.
Випливає крізь віти, крізь листя,
що було й промайнуло давно.
Поцілунки і крики «до зброї»,
розцвітало й гуло з вишини,
де село, й біля церкви старої
од зорі золотило тини.
Про сумне не згадаю – не варто,
кожний знає про долю таку.
В Кам'янці юнакам я на варті
груші рвав у Петлюри в садку¹.
На мою на замурзану музу
що ж я можу тепер обмінять?..
Біля річки пекли кукурудзу
і на муштру ходили щодня.
Далі: рейки, холодні вагони,
та з піснями нам тепло було.
Далі: море і вітер солоний,
де кохання моє розцвіло.
Гей ви, вітер, і сонце, і ранки,
мабуть, так вас не любить ніхто.

---

¹ Під час навчання В. Сосюри в юнацькій старшинській школі влітку 1919 р. його іноді ставили охороняти резиденцію Директорії УНР у Кам'янці (тепер Кам'янець-Подільський) — помешкання С. Петлюри, де він допускав порушення військових обов'язків.

В полоненого синя познанка¹,
у кишені партійний квиток.
А тепер я один. І над містом
підіймається місяць у синь,
і тремтить, і хитається листя
од його золотої сльози.

1924

---

¹ Головний убір військового обмундирування.

МАРІЯ

Зеленіють жита, і любов одцвіта,
і волошки у полі синіють.

Од дихання мого тихий мак обліта,
ніби ім'я печальне – Марія¹...

Ми з тобою одні. Ми у полі одні.

Ти стоїш перед мене, як вечір.

Я дивлюсь на заплакані очі твої,
на покійно нахилені плечі...

В небі хмари біжать... може, буде гроза!?

Зацвіли блискавиці над гаєм...

Я не можу сказати, я боюсь розказати,
що тебе я уже покидаю...

Що я можу?... Скажи... Мої дні, мов хрести.

Я не мав і нічого не маю.

Ти стоїш і мовчиш... тільки вітер тремтить,
на плечі твою шаль підіймає...

Зеленіють жита, і любов одцвіта,
і волошки у полі синіють.

Од дихання мого тихий мак обліта,
ніби ім'я печальне – Марія.

1925

---

¹ Узагальнений поетичний образ, а не друга дружина поета Марія Гаврилівна Данилова, з якою В. Сосюра познайомився в 1931 р.

ЛЮБОВ

Я вас люблю. Чому? Не знаю.
Та тільки кров моя пече,
і в жилах муку розливаю,
мов синє золото очей...

Я вас люблю, моя оmano!
О шуми вашого манто!
Я вас люблю так ніжно й п'яно,
так, як не любить вас ніхто.

Не знаю й сам, чого я хочу.
Шумлять весною дерева...
Як пригадаю ваші очі,
стає важкою голова.

Померлі квіти по дорозі
хтось розгубив уже давно.
Я зустрічаю вас на розі,
коли ви йдете до кіно.

А з вами він, непман поганий,
у нього зуби золоті.
І віє солодко і п'яно
за вами «Льоріган Коті»...

А небо чорне і порожнє...
Там тільки вітру шум і гнів!..
Невже, невже забуть не можна,
що вийшов я з робітників?

Мені падучою зорею
так жалко жить серед образ!
В кіно трюмо і лотерея
для тих, що йшли на смерть за нас,

а з ними й я... Прощайте, квіти!
Я вже не той, я вам чужий.
Мені лиш плакати і жаліти
та кликати Інн або Марій...

О, почекай, моя оmano!
Дай слухати шум твого манто...
Я вас люблю так ніжно й п'яно,
так, як не любить вас ніхто.

Рида рояль і голосами
кричить: – Цілуй її, цілуй!..
Беру квиток і йду за вами
у ложі бархатну імлу.

Це тільки сон. Це я в нестямі
і плечі, й губи зором п'ю.
Це ти французькими духами
змутила голову мою!

А на екрані хмари бурить
аероплан, і мчить земля...
О, скільки, скільки біля муру
таких, як ти, я розстріляв!

Але чому ж, коли на очі,
на сині очі гляну я,
так божевільно кров клекоче
і серце не спинить ніяк...

1925

ІДУ

Над містом хмари і години...
Не розлюблю тебе ніяк,
моя вишнева Україно,
красуне, страднице моя!

У центрі я. Моя Маріє!
О скільки видно відсіля!
Шалений регіт Індустрії
вже протина твої поля...

Я не останній і не первий,
що весь в сльозах дивлюсь кругом,
коли кістки, і кров, і нерви
дере залізним терпугом...

Аеро шум і дзвін над гаєм
доносить пісню нам лиху...
Та треба так. Я добре знаю
і не зверну з свого шляху.

У морі горя і надії,
з другими в – першому ряду,
на рев і регіт Індустрії
ходою твердою іду.

Вмира Марія, вмерла Інна,
хрестом упали на траву...
Індустріальна Україна
зміня Вкраїну степову.

Життя буя, горить і кличе,
і під непевний бігу спів
летить все далі і все швидше
од чумаків і од волів...

Аеро зграями над краєм,
частіше з станції: «Ку-ку!..»
І дядько свиту заміняє
на синю блузу заводську.

Прийми, прийми привіт од сина,
що вже близька віків мета,
моя робоча Україно,
моя ти нене золота!

1926

* * *

Моє сяйво погасло навіки,
одцвіли всі хвилини і дні.
Скоро, скоро під регіт і крики
догорю я на власнім огні.

Тишина. Ні зітхання, ні руху.
Не залить мені муки вином.
Тільки ворон погрозливо й глухо
закричав за холодним вікном.

Од очей, мов огонь, простяглося
моє горе в пустелю німу.
Золоте і пахуче волосся
я в долоні уже не візьму.

Я – мов сон. І навколо нікого.
Ні обличчя, ні крику із тьми.
Тільки місяць осріблені роги
показав із-за муру на мить.

Подививсь і розтаяв туманно,
нагадав про далеке село.
І проміння на дуло нагана,
як вино золоте, потекло.

Я пригадую ніч розставання.
Це було за огнями села.
Ти дивилась на мене востаннє,
одірватись ніяк не могла.

Темний вітер сміявся над нами,
нахилялися віти німі.
Ти плече м'ні змочила сльозами
і з риданням пропала у тьмі.
    Тишина, і навколо – нікого.
    Ні дихання, ні руху не чуть.
    Наче вийшов я сам на дорогу
    і не знаю, куди повернуть.
Пригадав я під зоряним небом
безпощадної пристрасті яд...
Я б давно повернувся до тебе,
та не можу вернутись назад.
    Од очей, як огонь, моє горе –
    уявляю твій образ крізь дим.
    Не дивися на мене з докором;
    я не винний, кохана, ні в чім.
В моїм серці печаль і знемога
все життя обернули на муть.
Ти до мене любила другого,
і не в силах цього я забудь.
    Тишина. Ні дихання, ні руху.
    Не залить мені муки вином.
    Знову ворон призивно і глухо
    закричав за холодним вікном.
Ну, прощай, моя Нальо, я п'яний.
Я іду у далекі краї.
Поцілунок останній нагана
нагадає про губи твої.

1926

ПЕРСТЕНЬ

(Ліробалада)

Я у полі. Хто зі мною?
Тільки біла путь...
Тільки спомини юрбою
на снігу встають.
Кров – у щоки, кров – у скроні...
Знову, знов як стій:
на заплаканій долоні
перстень золотий.
А над ним обличчя любе,
в ньому біль і гнів...
І шепочуть мертві губи:
«Ти його убив...»

I

Над селом – туман і зорі,
у сельбуді – сміх...
І огні у милім зорі
од очей моїх.
Сонний місяць, мов в колисці,
в синій вишині,
і по рейках простяглися
станції огні.
Наші очі – в неба чаші.
Хто ми й відкіля?
«Подивись, усе це наше:

і гаї, й поля...»
Гарно як, неначе вранці!
Я тепер – сількор.
І здається, кров повстанців
лине аж до зор.
І здається, йдуть рядами
хлопці мимо нас...
Тяжко гупають над нами
кроки раз у раз...
Тих, що вмерли біля станції,
коли день одгув...
Ой, у дні, в ті дні повстанцем,
як вони, я був!
...Офіцерів крики тонкі...
кроки... зброя... сніг...
Ми стріляли й в ополонку
опускали їх.
Як забудь їх бліді руки
й очі ті німі,
де шуміли верби глухо
вітами у тьмі?
Ой ряди, од снігу сині,
і огні заграв!..
Офіцер своїй дружині
перстень передав.
Він сказав: «Пождіть хвилинку,
я шинель зніму», –
і навів я карабінку

прямо в лоб йому...
Тільки крик: «За Україну!» –
Тільки сніг і кров...
Але я його дружини
й досі не знайшов.

II

Лине поле снігом талим.
Зорі, як ножі.
Чом мені вона сказала:
«Перстень!? Покажи...»
На снігу, на тіні – блики,
наче я – нічий...
Стало холодно і тихо
на душі моїй.
Кров – у щоки, кров – у скроні...
сніг... і тіні знов...
На простягнену долоню
перстень я поклав...
Я мовчу, дивлюсь... «А може!?!»
Серце – в горло, в бік...
Що таке?... – «Ой Боже, Боже!..
Це ж мій чоловік!..
Видно Богові замало
горя і молінь...»
Захиталась і упала
на снігу, як тінь...
Що подумать, що сказати!..

Розгубився я...
О любов моя проклята,
вчителько моя!..
В небі зоряні хорали,
вітер їх несе...
Відкілясь гроза примчала
і розбила все.
Серце б'ється тоскно, глухо,
та немає сліз.
Взяв я вчительку на руки
і в село поніс.
Ось сельбуд. Вікно іскриться.
Двері. Світло. Клас.
Я ридаю. Юні лица
оточили нас.
За вікном – туман і зорі,
мертво світить сніг.
Та нема огнів у зорі
од очей моїх.
Наче хвилями озера
з хмарками в бою...
Розстріляв я офіцера
і любов свою.

III

Тихо гроб юрбою лине,
а за гробом – я.
В нім лежить моя дружина,

вчителька моя.
Ой, синіють неба шати,
а під ними – крок,
із вінками йдуть дівчата
й хлопці без шапок.
Спів до неба тужно лине,
мов ідем на бій...
Положив я в домовину
перстень золотий...
.....
Більше Наля не пригорне,
Ой, не квітне сміх!..
Я ходжу стрункий і чорний
по шляхах моїх.
Тишина. Ну, хто зі мною?..
Тільки біла путь...
Тільки спомини юрбою
на снігу встають.
Кров – у щоки, кров – у скроні,
знову, знов, як стій:
на заплаканій долоні
перстень золотий...
А над ним обличчя любе,
в ньому жаль і гнів...
і шепочуть мертві губи:
«Ти його убив...»

Лютий 1926

* * *

«Ну, прощай. Я тобі тільки жінка».
Подивилась востаннє кругом...
А надворі летіли сніжинки,
мерехтіли, як сон, за вікном...

Тільки дум заклопотані зграї,
а за думами – постріл і тьма...
Дим цигарки пливе, пропливає,
як любов, як життя проплива...

Тільки постріл... і мозок – на клоччя,
і волосся, і кров на стіні...
От чому я минулої ночі
за Єсеніним плакав у сні.

Вітер шибками грає і дзвонить,
не влетить у кімнату ніяк...
Він такий, як і я, невгамовний,
безталанний такий, як і я.

Хто там плаче прощально і дзвінко,
чий чорніє в вікні силует?..
Так. Для мене вона тільки жінка,
як для неї я тільки поет.

1926

ОЙ, ВЕСНА!..

Ой, весна!.. Ой, шумлять дерева,
і хитаються віти в нестямі...
Хочу слухать забуті слова,
хочу бачити місячні плями...
Тіні й плями... О сон мій ясний,
як далекий садок повітовий...
Милий образ і мій, і не мій,
весь залитий сльозами любови...

Ну чого я не можу забути,
ну чого я не можу згадати
твої губи, і плечі, і груди,
весь твій стан молодий і проклятий?..
Під очима і в'яне, й горить.
Я не хочу ні Налі, ні Майї...
Я нікого не можу любити,
бо тебе до нестями кохаю...

Як це вийшло, далека, що я
своє щастя розбив, як дитина?..
Ти казала: «Бери... я твоя...»
Я ж, дурний, тільки гладив коліна...
Тільки гладив коліна, мовчав...
Цілував тільки плечі та брови...
Хоч і добре до неї я знав
все, що треба нам знати для любови...

Я не міг, хоч і кликала кров,
теплі хмари і зір твій чудовий...
Ми казали про вічну любов,
і хотів я такої любови.
Може, й треба, щоб згинула мить,
і тому ти зі мною віками...
Я боявся тебе розлюбить
після того, що буде між нами...

Підіймається хвилями жуть
і оточує траурним гаєм...
Восьмий рік, як дурний, я ходжу,
Восьмий рік по тобі я ридаю¹...
Я тебе не забуду, а ти
одрубала до себе дорогу...
Бо, коли я пішов на фронті,
Ти взяла й полюбила другого...

Заливає приборями гнів...
Я живу... а мені все неміле...
Ну чого я тоді не зробив
так, як ти, о далека, хотіла?..

Вже ніщо й не цікавить мене...
Тільки жутко, як ніч наступає...
Бо другий твоє тіло ясне
кожну ніч до знемоги кохає...

---

¹ Очевидно, йдеться про одну із перших коханих В. Сосюри
Констанцію Рудзянську.

Я не можу і спати від ран,
не дає мені жити минуле...
Все частіше дивлюсь на наган,
все страшніше мені його дуло...

Кличеш ти!?. Я ж не можу ніяк...
Хоч і знаю до тебе дорогу...
Повстає уся гордість моя,
вся любов повстає проти цього...

Є таке, що жене мою жуть,
що кида мої муки додолу:
не назад, а вперед я гляжу,
як почую пісні комсомолу...
І стає спокійніша душа,
пліч твоїх пропадають овали...
Ти для нашого руху чужа,
бо нужди ти ніколи не знала...

Ми з тобою зійшлись у маю,
ще не знав я, що значить ідея,
ти й тоді Україну мою
не любила, сміялась із неї!

Вже давно одлунали бої,
і нові ми побачили гони...
Ти ще дужче не любиш її,
коли стала Вкраїна червона...

Бачу в тьмі я пожежу руду
і знамена червоні без краю...
До стола я нагана кладу
і два рази ключем замикаю.
Світові підіймаються дні.
Як щасливо у їхньому русі!..
Ще наган пригодиться мені,
для других я іще пригоджуся.

1926

ЧАС

М. Хвильовому

Ми не можем вернуть до старого,
хоч і руки воно нависні
простяга, закликає на Бога,
щоб пішли ми в порожнє нічого
на прокляття потоптані дні.

Це тобі моя пісня, Миколо,
в цей скажений розтерзаний час.
Хай шумить і гергоче навколо,
і на кожному кроці контраст, –
ми розіб'єм заковане коло
мільонами збуджених мас.

Знаєм ми, що так довго гукати,
ми недружні, нещирі, о жах!
Гей, залізний мій коню крилатий,
ми з тобою крізь бурі – на шлях.
Бо нового уже не догнати
на старих українських волах.

Понеси мене, друже, над гаєм,
я люблю, як пропелер реве,
як твій лет небокрай розгортає.
Зна наш дядько лиш «війо» та «цабе»...
Він сьогодні тебе проклинає,
завтра буде любити тебе.

Нам майбутнє аерами лине,
щедро квіти свої роздає.
От чому я такий, як дитина, хоч
і серце доросле моє.
Йде в Комуни моя Україна,
у тимпани закохано б'є.

Я мовчати про тебе не мушу,
ще ясніш ти в болоті образ.
Бо не марно дядьки свої душі
у повстаннях палили не раз.

Тільки ти їх на ворога рушив,
класе мій, синьоблузий ти клас!
О Миколо! Ми в вирі любові...
Як щасливо в хвилини ці жить!
За Комуни ми завжди готові
на тортурі, на смерть кожну мить.
Ми з тобою співці малинові,
хоч рудими нас хочуть зробить.

*13 червня 1926,
Одеса, дача Гадзинського*

* * *

Я піду на вулиці, де прудко
мчать авто і тане білий дим,
де гуляють п'яні проститутки
й закликають голосом хрипким.

Скільки лиць, одеж, очей і рухів!
У очах мереживо цвіте...
Хтось здійняв до неба жовті руки
й проклинає місто золоте...

Заливає юрбами панелі,
я між них незнаний і чужий...
О реклам огненні каруселі,
О життя зрадливий буревій!

Янтаріє листя на каштані,
одбива проміння ліхтаря.
Ех, якби мелодії повстання,
ех, якби троянди Октябрю!

Журавлів вгорі прощальні зграї, —
тільки їм дивитись на ріллю.
Місто, місто, я тебе не знаю
І за це ненавиджу й люблю.

1927

* * *

Коли потяг у даль загуркоче,
пригадаються знову мені
дзвін гітари у місячні ночі,
поцілунки й жоржини сумні...

Шум акацій... Посьолок і гони...
Ми на гору йдемо через гать...
А внизу пролітають вагони,
і колеса у темі цокотять...

Той садок, і закохані зори,
і огні з-під опущених вій...
Од проміння і тіней узори
на дорозі й на шалі твоїй...

Твої губи – розтулена рана...
Ми хотіли й не знали – чого...
Од кохання безвольна і п'яна,
ти тулилась до серця мого...

Ой ви ночі Донеччини сині,
і розлука, і сльози вночі...
Як у небі ключі журавлині,
одинокі й печальні ключі...

Пам'ятаю: тривожні оселі,
темні вежі на фоні заграє...
Там з тобою у сірій шинелі
біля верб я востаннє стояв.

Я казав, що вернусь безумовно,
хоч і ворог – на нашій путі...
Патронташ мій патронами повний,
тихі очі твої золоті...

Дні пройшли. Одлетіла тривога...
Лиш любов – як у серці багнет...
Ти давно вже дружина другого,
я ж – відомий український поет.

Наче сон... Я прийшов із туману
і промінням своїм засіяв...
Та на тебе, чужу і кохану,
я і славу б свою проміняв.

Я б забув і образу, і сльози...
Тільки б знову іти через гать,
тільки б слухать твій голос і коси,
твої коси сумні цілувать.

Вже до серця доходить отрута...
Як старому минулого жаль...
Путь моя у каміння закута,
і на кожному розі печаль...

Ночі ті, та гітара й жоржини,
може, сняться тепер і тобі...
Сині очі в моєї дружини,
а у тебе були голубі.

1927

* * *

Навколо радості так мало!
Який у чорта днів бадьор,
коли ми крила поламали
у леті марному до зор.

І гнів, і муку неозору
співаю я в ці дні журби,
коли лакеї йдуть угору
й мовчать раби!

Коли розходяться з ділами
в розгоні страшному слова...
Розбий же голову об камінь,
моя Вкраїно, удова!

Як і колись, так і тепер ти
не спромоглась на гарний плід...
Не вмiла жить, так хоч умерти
зумій як слід!

Ходою гнівною блукаю
в своїм краю чужинцем я.
Пожаром очі заливає
мені трагедія твоя.

Сліпий, обдурений, забитий
невже не встать тобі від ран?
Москві та Жечі Посполитій
тебе шпурнув колись Богдан.

А потім хтів тобі Мазепа
від серця щирого добра...
Його ти зрадила і степом
пішла рабинею Петра.

Хіба ж не жах?! Своєї зброї
не маєш ти в ці скорбні дні.
У тебе так: два, три герої,
а решта – велетні дурні.

А решта – тільки безголов'я,
що на багно кричать: «Блакить!»
Якби ж я міг, якби зумів я
тебе, Україно, воскресить?!

Твої шляхи – одчай і камінь,
така прекрасна, й мов на сміх
ти плодиш землю байстрюками,
багном і гноєм для чужих!..

У голові твоїй макуха,
хіба ж ти можеш жить сама,
російсько-польська потаскухо,
малоросійська тюрма!..

Веди ж, безумна, до загину
мене на розпач і на жуть!
Ах, я люблю тебе, Україно,
і сам не знаю, що кажу!

Я ж – син, твій син, що йшов за тебе
на смерти реготи не раз,
той, хто забув і Бога й небо,
аби тобі був світлий час.

Я йшов кривавими житами
і знов піду, де гул і мла...
Лиш одного я хочу, мамо,
щоб ти щасливою була!

*Літо 1927,
м. Одеса*

СМЕРТЬ

Наді мною ні вітру, ні гаю,
тільки літери чорні: «Кінець»...
Уночі, коли спати лягаю,
все здається, що я уже мрець.

І у мене вже ями – не очі,
серце стало в тяжкій тишині...
І так довго я спати не хочу,
і так жутко, так страшно мені!

Кожний день нас потроху з'їдає,
в тьму уходять нові й нові.
Скоро прийде кінець, я знаю,
й непокірній моїй голові.

Буде небо за містом зелене
й дерева в тумані золотім,
і у траурних звуках Шопена
чорний прапор над гробом моїм...

Прийде дівчина блідна востаннє,
що мене розлюбила давно...
Наді мною промови й ридання,
а мені все одно, все одно.

Наді мною нахилиться мила,
поцілує востаннє, зітхне.
Тихо гроб мій опустять в могилу
і засиплють землею мене.

І розійдуться потім понуро,
в колотнечі потонуть міській.
Тільки буде самотня фігура
на могилі ридати моїй.

Прийде вечір зажурений, синій...
Лиш єдине питання в груді:
чи багато дівчат на Україні
буде плакати за мною тоді?..

10 листопада 1927

УКРАЇНО МОЯ

Мого суму останні огні
потонули уже в далині.
Це лиш сон, це лиш згадка одна.
Україно, моя сторона!

Україно, моя сторона,
краю мій і сподівань, і мрій!
Вже давно одгриміла війна
на твоїй стороні золотій.

Це тобі моя пісня і гнів,
і ридання, і розпач, і сміх...
Як люблю я твоїх юнаків
і дівчат чорнобривих твоїх!

Моє серце і слово на «лю»...
Ще я пісню складу не одну...
Як ненавиджу я, як люблю
Україну, мою сторону.

Я ненавиджу, нене, тебе,
що над нами ще висне імла,
що від кволога «цоб» і «цабе»
недалеко ще ти одійшла.

Ах, я хочу незнаних шляхів,
щоб твої кароокі сини
обернули у крицю свій спів
після років безумних війни.

Як не хочу я давньої мли,
і бажання моє, як багнет,
щоб усі ми залізні були,
з золотими очима – вперед!

А люблю я тебе, ох, люблю!
За пориви, за муки твої,
що не марно за сонце бої
заливали всю душу твою...

Кожний крок одвоюєм у тьми,
в новій формі вирує війна...
Будем, будем залізними ми,
кинем зір на світи не з вікна...
Україно, моя сторона!..

1927–1928

САД

В огні нестримної навали
Рубали, різали наш сад...
А ми дивилися назад
І за минулим сумували...

Руками власними тюрму
Творили ми собі одвічну...
О, будьте прокляті, – кому
Назад повернуто обличчя!

Брати нас брали на штики,
За слово, правдою повите...
Ви ж розумієте!?. Віки
Не знали ми, чиї ми діти!..

Хтось застромив у серце шило,
В чеканні марному весни...
В саду розкішному лишились
Одні пеньки та бур'яни.

Кати на струни наші жили
Тягли із рук, як сон, блідих...
І з нас співців собі купили,
Щоб грали їм на струнах тих.

Ми йшли кривавими стежками,
Нам тільки снився волі згук.
І похоронно над полями
Кричав і плакав чорний крук...

Він нам кричав про волі гнів,
Щоб ми повстали, захотіли!..
Й кривавий дзюб об струни-жили
В безкраїм розпачі точив...

Коли ж приходили раби
Володарям на струнах грати,
Серця не тисло від журби
І не обурювали грати...

А струни плакали... Не в бій, –
Вони нас кликали в утому...
Та от – прийшов співець новий
І в струни вдарив по-новому.

І ми здригнули!.. Душі громом
Залив музичний буревій,
Що мчав, мов рокоти ріки,
Що рвався в даль крізь піну шалу!..
І зацвіли старі пеньки,
І бур'яни травою стали...

Це в день було, коли той спів
Так схвилював серця всім хорі...
А уночі вже сад шумів
І крізь гілля сміялись зорі...
Так несподівано і скоро
Наш сад повстав і зашумів...

Його рубали, а він ріс!
На місці зрубаного дуба
Росли нові!.. І навіть хмиз
Угору дерся!.. Краю любий!..

Ми дочекалися весни,
Ми вже підходимо до брами!..
Це ти, той сад, о краю мій,
Колись порубаний катами!..
Над золотими берегами
Ти знов шумиш, такий рясний...

*1928,
Харків*

* * *

Далеке місто повітове,
і карусель, і степ, і сні.
Чи ти згадаєш чорні брови
і зір його ясний-ясний...
в далекім місті повітовім...

Ти пам'ятаєш, над багнетом,
схиливши чоло, він стояв?..
Його шинель, криві штиблети,
а в небі шум і крики гав...
Ти пам'ятаєш, над багнетом...

Шумить тополя біля ганку.
Ніхто ще згадки не зборов.
Далекі трави, хмари, ранки,
його записки, в них любов...
Ти пам'ятаєш, біля ганку?

О, як дивився він востаннє,
які слова тобі казав!
Наївний час... сухе прощання,
його корзинка і вокзал.
О, як дивився він востаннє...

Його слова, його пісні,
де тьма, розстріли й ешелони...
І образ твій над ним у сні,
як на щоці сльоза солона
в розлуки час... сльоза по ній.

І тоне згадка, ніби дзвін...
Зустрілись ви, о час печальний.
Нащо побачив в тебе він
на пальці перстень обручальний!?
І тоне згадка, ніби дзвін...

Хіба коли забуду я,
як плакав він, мій чорнобривий,
як він на станції стояв
в далекім місті повітовім...
Хіба коли забуду я...

Ніхто ще згадки не зборов.
Вона, як смерть, нема їй краю...
Моя душа – на крик, на кров,
у тузі Дантовій конає...
А роки йдуть... і все минає...
Та не мина моя любов.

1928

НІЧ

Кажуть, приїде Махно.
Довго я думав про це...
Місяць у темне вікно
синім дивився мерцем.
Довго заснуть я не міг,
снилися знову фронти,
і на безмежжі доріг –
ти.
Ми на безмежжі доріг,
серця удари, як ток...
Сльози на віях твоїх,
теплий платок.
Скільки пролинуло літ!..
Знову привидівся той,
що для чекістів – бандит,
і для бандитів – герой.
Знов впливає із мли
грізне обличчя рябе,
як у кущі повели
хлопці тебе.
Вітру тоді не було,
тільки здригнула трава,
як у кохане чоло
вгрузла
шаблюка
крива...

Скільки я років і гін
серцем і зором беру...
З прапором чорним загін
ми наздогнали в яру.
Місяць дивився сумний,
плакав за вербами дзвін...
Довго рубались вони
і полягли як один.
Тьму протинали огні,
тьма захлиналась од ран...
Тільки на чорнім коні
втік отаман.
В полі шляхом золотим,
там, де могили кругом,
довго я гнався за ним
і наздогнав над Дністром.
Капало срібло в лозу,
скеля мовчала стрімка.
Тільки далеко внизу
чорно шуміла ріка...
Скільки в минулому тем,
пісню щоб скласти дзвінку...
Збив я бандитів з конем
в чорну холодну ріку.
Тиша текла з вишини,
і крізь ранковий туман
місяць дивився сумний,
як потопав отаман.

Хвилі мотивами туг
мчали у тьми океан.
Вірний не зрадив мій друг –
чорний наган.
Все пролетіло давно,
наче в безодню дзвінку.
Десь у Парижі Махно
згадує смертну ріку.
Хай же балада оця
місяцем тихим сія.
Я – не Сосюра, а вся
вільна Україна моя.
Сниться тонкий силует,
шабля, що вгрузла в чоло...
Видумать може поет
те, чого з ним не було.

1928

ПОЕТ

Є. Гірчакові

I

Був колись інсургентом і бардом,
потім став він співати «її»
й над зеленим сукном біліярда
димні ночі проводить свої...

Ночі ті, коли серце клопоче
за бездомних і за жебраків,
він, вином заливаючи очі,
тимчасових коханок любив.

Він любив до ридань, до втоми,
забуваючи справи й сім'ю,
а коли повертався додому,
бив дружину біляву свою.

Діти плакали... хто його знає,
що зробився такий він і чом!?.
І дзвеніли ранкові трамваї
за холодним і синім вікном.

Десь кричали гудки. Від отрути
з головою, неначе чавун,
він на ліжку лягав нероззутий
під ридання гітарових струн.

Довго грав він і плакав... Романси
з горла п'яного хрипко лились,
що живе він, неначе у трансі,
що не буде уже як колись.

Про любов, що пішла за водою,
про загублений щастя Едем,
що дитиною більше малою
він не гратиметься над Дінцем.

Що поет він останній і первий,
що все слабшає крил його мах.
І лились без кінця, без перерви
п'яні сльози по сухдких щоках.

Снились пліч йому теплі овали,
зору дального зражений дим.
А навколо життя пролітало,
не рахуючись більше із ним.

Поруч нього дружина лежала,
сонний він був хороший, не злий...
І, підвівшись, вона цілувала
на щоках його тіні од вій.

Притулитись би так, заніміти,
щоб лилося до серця тепло.
Спав поет... І так странно дивитись
на лице його жовте було...

Що він хоче? Чого йому мало?
Розказать, пожалітись!?! Кому?
Наче серце її відчувало,
що недовго так жити йому.

«Я прощаю тобі, чорнобривий,
доля в нас до могили одна».
І покірно, і навіть з любов'ю
біль од нього приймала вона.

II

Однієї жагучої ночі,
коли зорі липневі цвіли,
коли рухи повільні дівочі
повні млості й бажання були,

коли тіні таємно глибокі
од дерев простягались до ніг,
і солодким хвилюючим током
кров буяла в серцях молодих,

коли думать не хочеш про Лету,
все прекрасне, у всьому везе,
познайомили хлопці поета
з робітницею із ХаПеЗе¹.

---

¹ Харківський паровозобудівний завод.

Він сказав, що колись був робочим,
що багато в них рідних є тем.
Під червоною хусткою очі
засіяли привітним огнем.

Простягла, наче брату, долоні:
«Я багато вже чула про вас».
І всміхнулися губи червоні,
ніжні губи, без штучних прикрас.

Подивилась так близько в обличчя,
од очей тих спинився мов час...
«Знаю я, ви поет робітничий,
та давно одірвались од нас.

Вам незручно?! Ховаєте очі,
що колись часто снилися мені?!
Не для того ж були ви робочим,
щоб тепер потопати в багні.

Хто співав: «Революція – мати»,
і про «неньку» співає в цей час?!
Я давно це хотіла сказати
і нарешті побачила вас.

Ваші вірші, ранішні, хороші,
нас хвилюють, за серце беруть...
Так невже зіпсували вас гроші
і жінки перетнули вам путь,

що не те ви співаєте, друже,
чим живуть наші соняшні дні?!.
Ви для нас не чужий, не байдужий,
вас нам жалко!.. Повірте мені.

Не відходьте, мій любий поете,
ми зустрілися не для образ.
Ви од мене тепер не втечете,
не на те познайомили нас».

Він на неї дививсь, як безумний,
серце билось, палало лице...
Ах, покинути парк би цей шумний
і ніколи не думать про це...

Полетіть би кудись, як лелека,
щоб не бачить очей цих огні,
тільки б слухать, як зорі далекі
десь пливуть у страшній глибині...

Він пішов би од дівчини радо,
щоб забути і сором, і жах.
Та була невідома влада
в цих звичайних її словах.

В них була і суворою сила,
й тиха ласка, жадана до сліз,
наче це не вона говорила,
а всі ті, з ким він змалку ізріс...

Як прощалися, тихі очі
наче звали до дальніх мет...
Тої ночі, липневої ночі,
йшов не п'яний додому поет.

Вдома очі не плакали карі,
не кричав, не гримів він кругом
і міщанських пісень на гітарі
перший раз не співав перед сном.

III

А на ранок сказав він дружині:
«Хочу бути я іншим, і от,
щоб не плакали очі ці сині,
я поїду робить на завод.

Ти чекай і не думай нічого.
Як колись з фронтового вогню,
я вернуся з вогню заводського
у червону столицю мою».

.....

Вдалині димарів силуети,
там Лисиче, і потяг, і дим...
Знову верби шумлять над поетом,
і сіяє Дінець перед ним.

Він стоїть, і в уяві безсонно
підіймаються грізні ті дні.
Тут зима пролітала Червона
в безнастаннім гарматнім огні.

Тут стояли колись ешелони,
і повстанці в лахматих шапках
на невидані зоряні гони
пробивали багнетами шлях...

З ними йшов він у гуркоті сталі
на далекі розривів мечі.
Тут колись офіцерів немало
розстріляли вони уночі...

Все пройшло. Одлетіли ті гули,
і на всьому нового печать.
Тільки верби одні про минуле
над Дінцем по-старому шумлять...

Грудень 1929

СЕРЦЕ

Солодко й тоскно, ах...
Це кохання нестримано лине.
І розлука встає, як жах.
Срібло озер України
в твоїх очах,
єдина!
Під нами –
сніг
пломенистий,
котяться гами
до ніг.
Над нами –
туманна блакить.
Це місто шумить і шумить,
велике
північне
місто¹.
Я став за токарний
верстат²
для того, щоб бути робочим,

---

¹ Йдеться про місто Ленінград (тепер Санкт-Петербург), де на початку 1930 р. перебував В. Сосюра.

² У 1929—1930 рр. В. Сосюра, як і чимало інших письменників — членів літературної організації ВУСПП, працював на заводі. Це було зумовлено вимогами вульгаризаторської критики, яка вважала це одним із методів “перевиховання” письменника.

щоб марно не плакали очі
над морем кривавим страт...
Я хочу усе зрозуміть,
щоб бути, як сніг той
іскристий,
що стеле під ноги блакить.
А місто шумить і шумить,
велике
північне
місто.
Обличчя в тумані чиє?
І хто з ким на соняшнім герці?
Я стримаю серце своє,
українське
розхристане
серце.
Я стану таким, як Еллан.
Це лице його рідне і добре...
Проведи ж ти мене крізь туман,
перший
хоробрий!¹
О, усмішки твоєї блакить
і голос, що падає дзвінко!
Ти казав, що не можна любити
Революцію й жінку.
Що не можна дивиться на бурі

---

¹ Перекладання поетичних рядків В. Еллана «Ми — тільки перші хоробрі, // Мільйон підпирає нас...».

крізь усмішку кармінних губ...
І здригалися брови хмурі
й непокірний білявий чуб.
Хай же слово, як молота льот,
протинає стихії тумани.
Я до тебе прийду крізь завод,
лиш не кидай мене, Еллане!
А вона стоїть і кличе:
«Ти мій,
ти навіки мій!»
І на владне рум'яне обличчя
впали тіні солодкі од вій.
І хитаюся я... Два магніти:
Революція і любов.
Пам'ятаю... акації... літо,
коли місто взяли ми знов,
коли прапор червоний під крики
з виконкому зірвав отаман,
і було так туманно й дико
дивитись на ями ран,
на обличчя розстріляних долі,
на тих, що вмирати вмів.
І шуміли печально тополі
над трупами впадих бійців.
Хай прийшов я до сонця крізь ночі,
але біль той в мені ще не вмер.
От для того я став робочим,
щоб не схибить тепер.

На чолі долоня холодна,
а серце – шматок терпкий.
Там, де заграв багряні полотна,
так призивно
кричать
гудки.
Я змалку слухав їх крики,
був одірваний
довго від них.
Місто північне
велике,
я в обіймах твоїх.
Я на тебе уже не сердитий,
випав з рук непотрібний ніж.
Хоч похмуро – міцним монолітом
на козацьких кістках ти стоїш.
Ось морями встають обличчя,
чорнобриві,
старі,
молоді...
І все швидше, і швидше, і швидше
серце б'ється й клекоче в груді.
Серце,
козацьке серце...
Не хили свого обличчя,
не личить
тобі тепер це.
Я зроблю тебе робітничим,

моє змучене серце!
Слухай...
Он Він йде
і бере Петра за в'язи...
Його руки – грозові маси,
очі – повстання день
в океані облич...
Ти не чуло?
Я чув,
як майдан заgrimів, загув,
як Петра
поборов
Їльч!
Пролетів романтики час,
що крізь неї ми йшли до загину
за мітичну якусь Україну,
що дурили
нею
нас.
Протинай же, думко, туман
електроном у морі стихії.
України старої нема,
як немає старої Росії.
Із південного, із туману,
у польоті в невидані дні
мерехтить Україна багряна
золотими крилами мені.
Наді мною вся в димі блакить,

і сніг,
як сльози, чистий
лягає
покірно до ніг.
А місто шумить і шумить...
Велике
північне
місто.

12.02.1930

Ленінград

* * *

Пам'ятаю той вечір останній,
як з тобою прощалися ми,
як на нас налетіло повстання
і зробило чужими людьми.

Ти ридала, зітхала без ліку,
припадала до грудей моїх...
Та від тебе пішов я навіки
у поля до пожеж золотих.

Тільки сльози текли непомітно,
щоб повстанці не бачили їх,
і все снилися очі блакитні,
твое плаття, і губи, і сміх.

Пролетіли ті дні, пролетіли,
як і щастя моє золоте...
І незнана, невидана сила
на полях України цвіте.

Де несли ми на луни металу
своє серце на вістрі ножа...
Ах, нужди ти ніколи не знала,
і тому мені стала чужа.

Ти чужа цій невиданій силі,
що мене захопила в полон.
Твої губи солодкі і милі
не всміхнуться при громі колон.

Ти мені не всміхнешся ніколи,
твої очі – ненависть і жах:
на твоє, на поміщицьке поле
ми приїхали на тракторах.

Ех, ви коні, залізні ви коні!
Ви примчали на слово: «Добий!»
Вам чужі ці вузьенькі долоні
і цей стан і гнучкий, і тонкий.

Що ж ти дивишся все на дорогу,
мов чекаєш на месників рать,
і про наймита, про молодого,
ти не хочеш уже споминать.

Замела всі дороги пороша,
рать не прийде, – вона у землі.
Золота ти моя і хороша,
мої ручки ворожі, малі.

Ти за нами не йшла до загину,
хоч і очі любила мої,
А була б ти мені за дружину,
якби виросла в бідній сім'ї.

Не забудь мені вечір останній,
як з тобою прощалися ми,
як на нас налетіло повстання
і зробило чужими людьми.

Повертався я пізно додому,
снігу падала срібна імла...
І жебрачка, так страшно знайома,
мені руку свою простягла.

Глянув я і завмер... А у неї
підігнулися ноги... Що це?..
Чорні вії у срібнім інєї
впали тінню на жовте лице.

Я не встигнув її підхопити,
тільки слухав, як серце гуде.
А навколо гриміли копита,
пролітало життя молоде.

Я стояв біля мертвої жінки,
що її нам лишили мерці,
й так покірно лягали сніжинки
і не танули їй на лиці.

Потім – люди, швидка допомога,
білі ноші і знову імла,
і поїхала в дальню дорогу
та, що серця здолать не могла.

Одгриміли прощально копита...
Тільки сніг замітає сліди...
Хто ж сказав, що не можна любити
тих людей, ще не знали нужди?

*12.02.1930,
Москва*

в коливанні крові й янтаря,
зоря.
Проснувся...
Голий
лежу на канапі:
звісилась ковдра, –
блідо і в'яло – рука.
Товариство!
Я вуспівець знову,¹
електрон у ВОАППі²!
Знову пісня моя і ярка, і дзвінка...
Знов я той, як у той, у 20-й,
комунар стовідсотковий знов.
Як тоді, і натхнений, і юний,
до Комуни
я крізь кров суперечок прийшов,
як тоді, більшовик ніжноокий,
я їду,
і тікає бандитами мла,
хоч у мене і криза була
вісім років!
Прапор падав,
і ворог із рук виривав

---

¹ Йдеться про повторний прийом В. Сосюра до Всеукраїнської спілки пролетарських письменників (1927—1932), до складу якої входили І. Микитенко, Іван Ле, В. Сосюра, О. Корнійчук та ін.

² Всесоюзне об'єднання асоціацій пролетарських письменників у Москві (1928—1932).

ці тканини, шовково-криваві, –
і хитався, і плакав зелений мій сад, –
я тоді оглядався з журбою назад
і дивився в огонь на хитання заgrav,
що до зор простяглися ласкаво
крізь ночі
на далекі фронти,
на посьолок робочий, –
щоб забути вагань моїх бред –
і крізь Жовтень дивитись вперед.
Вісім весен і зим,
вісім осен і літ,
то тривога, то гніт,
люті чорної дим
налітали круками на мене,
рвали образів листя зелене,
потрясали кістки
ці безумні круки,
і за те, що з собою на герці
я виснажував марно всі сили
не первий,
рвали нерви
і жили,
і серце...
Скільки раз я хотів,
за нестриманий гнів
і за дум чорні лебеді й круки,
взяти мавзера темного в руки

(щоб на дворі летіли сніжинки,
коли небо сліпе і рябе), –
і поставить себе
до
стін-
ки.
І не раз я ставав,
але тільки-но брав,
тільки брав я до жуті солодкого мавза, –
чорна павза
вибухала вогнем, як пожеар:
«От чудак!
Це не так.
Я ж
к о м у н а р !»
Довго, довго я був із собою в бою...
Обсипалось і знов зеленіло в гаю,
пролітали хвилини, як роки...
Рвали душу мою
два Володьки в бою;
і обидва, як я, кароокі,
і в обох ще незнаний, невиданий хист, –
рвали душу мою
комунар
і червоний фашист.
Другий
(той, що ішов на Ейхгорна),
очі мав не вперед, а назад і убік, –

об'єктивно й по суті був чорний,
або
на-
ціонал-
більшовик.

Він співав Україну-повію,
забуваючи другу, свою,
що не зраджувала у бою
своє ім'я ніколи,
взята в зброї ворожої коло,
не стогнала ніколи:

«Я гину...»

Вічно мокра од крові і поту,
Україна сільської голоти.
Перший теж Україну співав,
де чавун і залізо морями клекоче,
Україну донецьких заграв,
Україну робочу.

Як дитина, що з криком «у-а»
йде крізь болі на світ, у страждання вогні,
гострі шпади схрестили востаннє в мені
робітник
і дрібний буржуа.

Довго був чорний бій:
то один відступав,
то хитався другий
і згинався тугою дугою,
доставав аж до п'ят головою, –

і, здавалось, не встане ніяк,
голови не відірве з землі,
де накреслив ворожий гостряк
п'ятикутню зорю на чолі.
Ніби серце гнило, –
гнаний човен у морі печалі, –
як дим,
а над морем і ним
небо чорне грозове було,
тільки блискавки – шпади літали!..
Од ударів то іскри, то дзень.
Вдарить перший: густішає тьма,
вдарить другий: мов тьми і нема...
Од ударів то іскри, то дзень, –
це два велетні б'ються за ніч і за день.
Мозок танув і гув, –
я у розпачі був,
немов мої соняшні брами,
що до них я крізь кров
на вершини ішов,
що до них ми ішли тисячами, –
затуманились тоскно над нами
й наче танути стали, як дим...
Може, й серце гнило, –
та не так це було.
Це здавалося лиш,
марно гнівом палало обличчя, –
і вперед, і назад

ми ішли, як раніш:
це маневри були стратегічні.
Я ж по місту ходив, як в огні;
все здавалось ворожим і рідним мені,
навіть співи звучали і щиро, й нещиро...
І хотів я розбити, розтрити свою ліру
об розпечений брук,
забуваючи зовсім про зорі,
про мільйони восторжених рук...
Просто
був
я
тоді
панікьором.
Будні мчали вперед, електричні, ясні,
а за ними і я на підбитім коні:
два Володьки було у мені,
що змагались на грані безодні:
той за Вчора,
а той
за Сьогодні.
В шумі гнівному зброй,
як ізгой,
серце гнане, безумне і хоре
в ребра било, як дзвін на пожар...
Але я ж комунар!
Мусить там
мені бути не ховзько,

де упав той титан Маяковський,
на хвилевую радість катам!
Хай і серце-ізгой
в шумі гнівному зброй, –
та його я не дам на поталу:
мої предки змагались на Волзі, Дніпрі,
на Дунаї, Дінці і на Сені, –
я не той,
не з того матер'ялу,
що Єсенін!
Надто довго боролися ми,
продирались до сонця із тьми,
щоб пішов хоч один з нас у морок.
Не обдурить ніколи нас ворог,
бо натягнуто рейки, як струни,
як ток...
Сонце ширить нам очі і груди:
з нас не буде
ніхто
дезертиром
Комуни.

*День 26.V – 3.VI.1930,
Харків*

ДО БРАТА

На мові нашій дня печать.
Вона – як сяйво серед ночі...
Її не можна забувать,
Вона душі твоєї очі.

Єднає з піснею в гаю
Вона з життям тебе любовно...
Коли ж забудеш рідну мову,
Загубиш душу ти свою.

Коли, йдучи з труда дороги,
Слова не ті вкладеш в уста,
Немов піджак з плеча чужого
Для тебе мова буде та.

Немов чужого саду віти,
Тієї мови пишний цвіт.
Не зможеш нею ти творити,
Знання засвоювать як слід.

Нічним зів'янеш синьогубцем...
На мові нашій дня печать.
Національним самогубцем
Невже ти, брате, хочеш стать?

Яке прекрасне рідне слово!
Воно – не світ, а всі світи...
Шевченка мову і Франкову
Невже під ноги кинеш ти?

Невже забудеш слово «мати»,
Ту, що дала тобі життя,
І підеш, наче тінь крилата,
Блукати в тьмі без вороття.

У небуття підеш, в нікуди,
Сліпим до сонячних висот.
Невже народ мій мову гудить?!
Не вірю я! Це не народ!

Окремі люди. Їм не знати
Сяйливих творчості висот.
І хай людей таких багато,
Але нас більше! Ми – народ!

Я вірю в тебе, моя мати,
Мій Бог, що дивиться з висот.
В народів інших старцювати
Повік не буде мій народ!

Ні, наша мова не загине,
Її не знищать сили злі!
Ти власним світом, Україно,
Сіяти будеш на землі.

31.05.1960

ПОЕМИ

МАЗЕПА

(уривки)

ПРОЛОГ

О як люблю я рідний край
І в щастя мить, і у негоду!
Дунай, Дунаю мій, Дунай,
Ти у піснях мого народу.
Я бачу вод твоїх розбіг
І постать, зігнену судьбою,
Над стародавньою рікою,
І сльози у очах старих.
А він колись гігантом був,
В його руках були мільйони
Людей... та «Бог мене забув,
Погнав крізь чорний вітер згуби», —
Шепочуть страдницькії губи.
Стоїть Мазепа, як докір
Безжальній долі, над водою...
І небо, повне вічних зір,
Те небо вічне долі злої
Відбив його старечий зір...
Стоїть з усмішкою сумною
Колишній велет, богатир.
Худі здіймаються ще груди,
А щоки у сльозах бліді...

Од рук його одпали люди,
Його покинули в біді.
І влада, всемогутня влада,
Навік розвіялась на прах...
Лиш спомини — одна відрада...
Як сльози у сумних очах...

Стоїть старий, о далі милі!..
Стоїть і згадує про все...
Під ним Дунай блакитні хвилі
До моря Чорного несе.
Він сивий весь... Як дві зорі,
Його зіниці світять дико,
Він слухає чаїні крики,
Квиління їхне угорі,
Ламає пальці він у хруст,
І лине пісня з скорбних вуст...
Тремтить у творчій він тривозі...
«Та біда тій чайці, часчці-небозі,
Що вивела чаєняток при битій дорозі...»

На спів нанизує слова
Він про далеку Україну,
І пісня та крізь вічність лине,
Як завжди, юна і нова.

І знов минуле ожива...
Коли ж кінець кривавим зливам?..

Колись і він міг бути щасливим,
Та все розбила буря зла
І до Дунаю привела,
Щоб тут він ліг у домовину,
Де все не те й не та блакить.
«Прощай навіки, Україно,
Мені уже недовго жить...
Але й в останню смертну мить
Твоє ім'я, о мамо любя,
Шептатимуть вигнанця губи».
І перед сивим і сумним,
Немов могутньою рукою,
Хтось розгорнув життя сувої,
Коли ще був він молодим,
Не знав ні розпачу, ні муки,
І забриніли ліри звуки...

.....

XI

Мазепа — писар курінний,
Юнак лукавий і хоробрий.
Його життя розширив обрій —
З життям безперестанний бій,
Щоб знявсь він птахом до зірок.
Та жаль — в Січі нема жінок.

Вперед! Любов'ю я горю,
Любов'ю до свого героя
І до народу, чий він син,

Чия в бою не схибить зброя.
Я ж українець, як і він,

.....
І син донецького я степу,
Що розірвав потали гать,
Я серцем хочу показать
Страшну трагедію Мазепи
І в ній,

в той час страшний незгоди,
Трагедію мого народу:
Мазепа не осяг висот,
Куди ведуть життя ідеї...
В години зради і негод
Його прогнало лихо злеє
З землі омріяних свобод,
Як Богом обраний народ
Прогнав в легенді Моїсея.
Любив Вкраїну він душею
І зрадником не був для неї.
А Карл Дванадцятий?! Це — так,
Як Вашингтонові французи
Допомагали. Аж ніяк
Це, мій товаришу і брате,
Не можна зрадою назвати.
І хай упав він в боротьбі
На злі, скривавлені дороги...
Цар православіє собі
Взяв за союзника страшного.

Церкви Мазепа будував,
А цар із дзвонів лив гармати —
І цим, товаришу і брате,
Хребет Мазепі поламав.
І в красеня зів'яли брови
Разом із серцем у Молдові.
Він серцем біль народу чув,
Що в даль дивився крізь багнети.
І езуїтом він не був —
Це тільки вигадка поета.
І кров стікала на ріллю,
Стискалось коло вужче й вужче...
О Пушкін, я тебе люблю,
Та істину люблю ще дужче!

Колись казав мені Коряк:
«Петро був волею прогреса»,
І розумів поет це так,
Що впав під кулею Дантеса,
Хоч Коряка він і не чув.
А я, як дуб, упертий був
І не хотів це зрозуміти,
Петра вважаючи бандитом,
Що в нас кріпацтва вік завів
На радість злу багатіїв.
Коряк казав: «Що — ваш Мазепа!
Батурин бідний в нього був,
А у Петра був Пітер!.. Степом

Мазепа аж в Бендери гув,
Історії розбитий цепом».
Я думав: «Як же Вашингтон,
Коли був Лондон у англійців,
Що збагатилися від вівців
І задавали світу тон!
Що із Нью-Йорком Вашингтон,
З селом нещасним, міг зробити
Проти гіганта з островів!..
І все ж гіганта він розбив,
Як вітер розбивав сердитий
Громади хвиль під радий спів,
Коли ламає саду віти!»

Чого ж Мазепа не розбив
І не злетів він до висот?..
Бо не пішов за ним народ
Шляхом і радості, й надії.
Не зрозумів його він мрії...
Та й як він зрозуміти міг
На перехресті злих доріг,
Під ураганами негод!..
Бо помиляється й народ,
І гнеться, як від бур лозина,
Та не ламається з негод.
Прости мене, моя Україно!
Тобі молюсь... Мене прости!
Мене ж бо породила ти,

Коли культура в нас цвіла,
І навіть німці вчилися в нас.
А Мати-Січ! Ядро звитяг!
Іще Вольтер писав про неї,
Про малиновий слави стяг,
Що гордо маяв над землею,
Аж від Дунаю по Сиваш,
Щоб нам в віках не знать загину...
І славив нашу Україну
Сірко — Суворов рідний наш.
Хіба це викреслиш? О ні!
Це — серце вирвати із болем
Із грудей власних, що гудуть
Од бур чуття... Ні, не забудь
Нам Войнаровського ніколи!
В Сибіру згас він, одстраждав
Під плач тайги і рев негоди...
Його Рилєєв оспівав,
Безсмертний син свого народу.
Судьбу поетову кандальну
Клянусь я оспівати теж
І смерть його на тлі пожеж...
Це буде пісня привітальна.
Про це кажу, щоб кожен знав.
Про «Малоросію печальну»
Й сам Пушкін теж колись писав
В своїй «Полтаві». Наш Тарас,
Що батьком став навек для нас,

Не полюбив її, братове,
Хоч і у ній натхненне слово
Чеканне, наче кроків мідь.
Та і за що її любить!
«Донос на гетмана-злодея
Царю Петру от Кочубея»?!
Бо бідний гетьман не «злодей»,
А Кочубей — це ж Кучук-бей,
Тому й такі його діла.
Батия кров у нім текла,
У голові, що вийшла з степу,
Що відрубав її Мазепа.
Ну, годі відступів. Пора!
Пора, товаришу і брате,
Коня крилатого сідлати,
Щоб знову лет його відчуть, —
І «з Богом», як то кажуть, в путь!

XVIII

Мазепа дума, як на крицю
Знайти ще дужчу силу — гнів...
Щоб будувать свою столицю,
Петро все просить козаків.

Вони в болоті там втопають,
Ллючи в Неву і піт, і кров,
І на кістках їх виростають
Гранітні велетні будов...

Петру ж все мало... Ще, Мазепо!
Все ще і ще... Прокляте «ще»
Терзає серце без потреби,
І серце, як вогонь, пече...
І йдуть на північ діти півдня
Й своє офірують життя,
Ідуть під спів прощальний півня
Без вороття, без вороття..
«Ну, як йому заткнути пельку?» —
Мазепа дума. Пелька ж та
Все ширше зуби розгорта
Й ковта чуби, шлики, петельки —
І вже назад не поверта.

XIX

А небо дихає грозою
Над синім вилиском штика...
То Карл Дванадцятий до бою
Петра з фіордів заклика.

Відважний лицар опівночі
Полки хоробрі ізбирав...
Петро ж іти туди не хоче, —
І швед рушає на Петра...

Та не шляхом Наполеона
Йде завойовник молодий...
Зіткнулися в грозі два трона...
Хто переможе?.. Буде бій!..

І не один. Україна сниться,
Вікінгу сниться вся в садах...
Мазепа жде його, і криця —
Петро — розсиплеться у прах.

Лиш треба здвоєно ударить
Його у точку, ще й одну!..
І загудуть кругом пожари,
І шведи виграють війну.

Шматочок ласий Україна.
Так дума Карл — напівдитина,
Що раз уже Петра розбив
Біля Балтійських берегів.

XX

Не для бенкету, не параду,
Відкривши таємниці тьму,
Мазепа скликав на нараду
Старшину, віддану йому.

М а з е п а

Панове, вже прийшла година
В кривавій величі своїй.
А чи готові за Україну
Ви всі іти на смертний бій?
За нашу націю нещасну,
Що лиха випила до дна,

Щоб путь її була прекрасна
І стала вільною вона?

С т а р ш и н а

«Готові! Ми давно готові!
Веди нас, батьку!» І шаблі,
Неначе блискавки грозові,
Немов огненні жала злі,
Повітря разом розітнули
В покої гетьмана... «Веди!
Щоб нашу вольність нам вернули,
Маєтки наші і сади!»

О д и н і з з м о в н и к і в

Але де візьмем збройну силу,
Щоб нас Петро не поламав,
Неначе хмиз?

Щ е о д и н

Нас мало. Їх же... Я сказав...

М а з е п а

Цього не бійтесь. Це — нічого.
Нам Карл Дванадцятий — допомога.
Звичайно, не за наші очі
Нам буде Карл допомагати.
Загарбать він Україну хоче —
І це нам треба добре знати.
Далеко Швеція. Ми потім
Її розіб'ємо ярмо.
Це не Росія, що так близько.
Та й січове хоробре військо

У нас в руках. В нас козир є.
Хай перше Карл Петра поб'є,
Й йому, ослаблomu, ми будем,
Мої братове, добрі люди,
Козацьку волю диктувать.
Про це нам треба пам'ятать.

І, повні ненависті й шалу,
Вони розходитися стали
В передчутті страшних негод.
Та ні словечка не сказали
На цій нараді про народ,
Немов його й не існувало.
Тож знай, жупанство малинове, —
Народ останнє скаже слово!

XXII

Вже Карл Дванадцятий кордони
В пихатій величі пройшов...
Пора, пора набить патрони,
Пролить нападників злу кров!
Там, там, до Ворскли, до ріки
Іде юнак в царя короні.
Титан із золота в броні,
І йдуть прославлені, швидкі,
По манію його руки,
По всій, по всій та оболоні,
Блакитні Швеції полки.

Їх запорожців стріли лави
Тих, що Мазепа сивий вів...
Музика грала, крики «слава»
Й різнокольорних прапорів
На вітрі гомін... Як у сні...

І от під мурами Полтави
Полки спинилися, міцні
В своїй злютованості грізній,
На горе Матері-Вітчизні.

.....
За штурмом штурм... Але Полтава,
Так, як стояла, і стоїть...
Пожеж все ширшає заграва,
В диму затьмарилась блакить...
І лицарі чубаті степу
Полтавських досягти висот
Ніяк не можуть, бо Мазепу
Прокляв, як зрадника, народ
Й на нього свій обрушив гнів
За те, що шведів він привів,
Що віддає, достойний згину,
Їм на поталу Україну...

Лютує Карл і по намету
Нервово ходить без кінця...
Не можуть шведські багнети
Зломить народного бійця,

Що встав за віру православну,
За рідну землю і церкви,
Щоб записати сторінку славу
В єднанні Києва й Москви,
В скрижалі пам'яті людської,
Й проти чужинців став стіною.
Одна надія в них на Бога,
Щоб захистить своє добро...
Полтаві йде на допомогу
З полками юними Петро —
Вість принесла розвідка степу.
І хмуρο дивиться Мазепа,
І довгі вуса, наче кіт,
Гризе він у безсилій люті.
Ні! Не зламать Петра можуть!
Передчуває він, і піт,
Смертельний піт, воложить
скроні...

Й стоять напоготові коні.
Згадав він Мотрину любов,
Солодку, незрадливу, чисту,
І мацає її намисто
На шиї зморщеній ізнов...
Згадав сокири блиск іскристий,
На пласі Кочубея кров
І на сорочці його білій...
Згадки туманять часу хвилі,
Та у згадках чи є потреба,

Час не такий тепер наспів.
Як з Палієм, Петра Мазепа
І з Кочубеєм обдурив.
«Палій, Палій... Злі хуртовини
Тепер ти слухаєш в тайзі
Далеко десь від України,
Неначе пес на ланцюзі».
А стрілянина все лунає,
Й Петра Мазепа проклинає,
Як той його. Він ще не знав:
Його в церквах Петро прокляв,
І вся Україна проклинає.
Якби він знав. Якби ж він знав!

К а р л
(*Мазені*)

Ти обіцяв алмазні гори,
Мій бідний спільнику, і я
Повірив, як у блиск Аврори,
Як в пісню-казку солов'я,
Що нас зустріне Україна,
Як дорогих братів своїх...
А що ми бачимо?! Звірина
Ненависть стріла нас. Батіг
Та штик допомогти не зможуть
Без ласки братньої тепла.
І все це так мене тривожить...
Да. Кепські наші діла.
Допоможи нам, правий Боже,

Охорони од кривди й зла
В країні, де усе вороже!

М а з е п а

Хто знає все, той все уміє.
На Бога лиш одна надія.
Могутній він в своїх ділах
Там, де людина тільки прах,
Пушинка у його руках.
На Бога лиш одна надія.

І Карл наметом знову ходить,
А думою далеко бродить
Там, між озер і скель стрімких,
Що з малих літ так любить їх...

К а р л

Я бив Петра. Він знає добре.
Та і не дуже він хоробрий,
Бо з Нарви так од нас тікав,
Що у медаль на сміх попав.
Але тепер вже інша справа.
Навчена вже його орава,
Та так навчена, що ого!
Чи я, чи він, о духи злі!
Удвох нам тісно на землі.

XXIII

И грянул бой, полтавский бой!

О. Пушкін

В залізне коло круг Полтави
Упав тугий удар ядра
І стежку проробив криваву...
В жаданні смерті або слави
То підійшли полки Петра.
Як попіл той, літають гави,
Когось кляне їх чорна рать.
І трупи покотом лежать
В крові під мурами Полтави...
Але живі іще стоять,
Але серця в живих ще б'ються!..
Вони над ядрами сміються...
Живих ще треба подолать!
Зійшлись дві армії. Одна
Покрита славою у битвах.
А друга юна та міцна,
Як сталь, що кута у молитвах...
Неначе тятива туга,
Вона напружилась для вдару...
В крові ковзається нога,
І очі сліпнуть од пожару,
Що в небо посилає хмари
І тут, і там, і тут, і там
З гарматним димом пополам.

Як б'ються шведи вперто, люто!..
Та земляні міцні редути
Їх не пускають і вогнем
Січуть, січуть невідборимо,
Неначе богатир мечем!..
«Невже пролине слава мимо?!» —
Так думав Карл у колі тих,
Що з ним пройшли важкі дороги
Для смерті чи для перемоги.
Гримить загрозливе «ура»,
То наплива, то відпливає...
І смерть круг Карла і Петра
На крилах огненних літає.
Ось підморгнула: «Ну, пора!»
Скривила те, що звалось — губи...
Й лишив круг Карла купу трупів
Удар розпечений ядра...
І од його страшного жала
Земля неначе застогнала,
А з нею й Карл, що тінню впав,
Де, на поживу тліну й гав,
Його соратники лежали...
Але недовго він лежав, —
Його братерські дужі руки
Під невгамовні бою звуки
Зняли під неба димні брами,
Як стяг кривавий над полками...
Й ті, що хитнулися назад, —

Коли побачили героя,
Знов уперед пішли грозою
В страшний ударів громопад,
Щоб перемогу взяти з бою...
Бо він живий, їх вождь і брат,
Як символ радості й весни,
Кумир уславлений народу.
Готові всі іти вони
За нього і в огонь, і в воду...
Вони ідуть. Хай смерть лиха
Відступить від сміливців в ночі!..
Бо сяють їм героя очі,
Бо Карл рукою їм маха...
Й ще дужче бій кругом клекоче...
То гнуться російські полки,
То шведські — синьою стіною,
Як моря вал перед скалою,
Б'ючись об гострені штики...

Все вище й вище бою гами...
Готов і швед, і рос на все...
Чий кінь летить перед полками,
Кого він злякано несе?
І як він ніг не покалічить,
І ребер як не полама!
На ньому велетень північний
Летить, як світло і як тьма,
Коли світанок пестить рожі...

І кінь копита підійма
І трощить голови ворожі...
Смерть замахнулася!.. Та дарма!..
Петру ще жить і йти землею.
Бо він для армії своєї
Неначе молодість сама,
Хоч кров людську він лив, як воду,
За славу Росії в борні...
Летить, як буря, на коні
Любов російського народу
Крізь канонади сивий дим...
Шепоче він святу молитву.
І армія іде на битву,
В однім пориві злита з ним...
Неначе море підпира
Його і з ним все вище лине...
А з боку Карла і Петра
Українці б'ються до загину.
Який це жах! Який це жах!
Так розмінять можуть орлину!
І наче стогне на ножах
Роздерте серце України...
Над ними круки, круки, круки,
Між ними зрад повзе змія,
Там, де хрестилися шаблюки
І Гордієнка, й Палія.
Палій!.. Важка рука Петрова,
Що, мов не пам'ятає зла,

З Семена збила злі закови
І до Полтави привела
В цей ранок грізний і грозований...
Розбіглись коні вороні,
Шаблі розскочилися гострі...
До січових бійців, як постріл,
Палій підскочив на коні.

П а л і й

Січовики! За кого люто
Ви кров братерськую лете?..
Як сміли Бога ви забути,
Кому народ продаєте?!
Ви ж не перевертні, а люди!
Сини мої! Чи ви зі мною?

С і ч о в и к и

З тобою, батьку, ми з тобою!
Змії ми голову зсічем!

Загуркотіло: «Слава! Слава!..»

І козаки за Палієм
На шведів ринули, як лава.
Неначе меч титана дзенькнув
Об штик ворожий у борні.
І марно кликав Гордієнко
Свої незборні курені...
Його не слухали. І мимо
Вони летіли, наче сни...
І шведа так невідборимо

По флангу вдарили вони
В рішучу мить! З життям прощання
Тут не один узнав боєць...
Хитнулись терези востаннє
І зупинилися... Кінець!
«Кінець, кінець, мої хороші!» —
Кричить Петро до ворогів
В зорі вечірньої пороші...
Він мить жадану зрозумів,
Коли упали з Карлом ноші —
Така зрадлива долі гра —
Од невблаганного ядра.
Коли вони, як грім, упали,
Щоб потонуть в неслави млі,
І Січ на терези поклала
Свої нагострені шаблі.

Неначе ночі димні бреди,
Коли цілує день бори,
На захід утікали шведи,
В пилу й крові їх прапори...
Але одрізав їм дорогу
Солдата російського штик,
Як меч відплати й перемоги...
Лиш Карл з Мазепою утік.

Мчать козаки, голодні й голі.
Лице Мазепине як лід...

Під жовтим місяцем тополі
Гіллям хитають їм услід.

Т о п о л і

Пощо ви, діти України,
Тікаєте до чужини?
Одної матері сини?..

Вони ж летять, летять невпинно
Кудись за синюю межу,
Лиш вітер віє їм у спину...
І я з тополями кажу,
В їх шум вплітаючи свій голос
Крізь час, що сивий, наче волос,
Збиваючи століть іржу:
«Куди, куди?» Мовчать тумани...
О краю мій, твої сини,
Немов Канади індіани
В дні братовбивчої війни.
Індійці бились за французів
І за англійців в тьмі дібров...
Їх гнали зрадники й лакузи
За інших лить братерську кров.
Отак і ми. Тягли з нас жили,
Як з тих шотландців, що згубили
І мову рідну для чужих.
Їх кат стискав, неначе губку...
І от лишилася у них
Од суверенності лиш юбка,

Що їм дозволено носити
І проливати в ній кров гарячу
Во славу Англії... Незрячі
Далекіі брати мої!
За вами моє серце плаче...
Такі дороги й України.
Сама з собою у бою
Через трагедію свою.

.....

XXIV

Цей спів — за кров, що у долину
Плила, подібно до ріки,
Коли столицю України
Обороняли сердюки.
З них кожен битися поклявся
За свій народ, за честь свою.
В полон ніхто з живих не здався,
І полягли усі в бою.

Чиї прокляття шепчуть губи?..
Чи ж проклянеш, мій краю, їх?..
Тягли на шибениці трупи,
Бо не було уже живих.

Не стало у героїв сили.
Та хто ж за це їх прокляне?

З наказу Меншикова діло
У тьмі робилося страшне.

Засяло сонце після бою,
Що одгримів валами мли,
І шибениці за водою
До моря скорбно поплили,

Одна за одною... Вкраїно,
Можливо, так і не було...
Прости за вигадку ти сина,
Що не забув своє село,

Що пив святу донецьку воду,
Де шахт копри і домн вогонь,
Що не забув свого народу
І йшов на смерть в ім'я його.
Не жертва я сліпа стихії,
Тваринних чвар, чуття свого.
Люблю я гордий люд Росії,
Та не люблю вельмож його.

Що гнали в бій народ, як бидло,
Щоб все загарбати собі...
Крові їм лити не обридло
Рабів руками в боротьбі.

Простіть мене, нещасні, любі,
Далекі жертви зла і мли!..

Себе — не тільки братні трупи
На шибениці ви тягли!..

.....

Лиш гайвороння чорний клопіт,
Лиш гайвороння чорний жах...
Батурин знищено і попіл
В глухих розвіяно вітрах.

А потім там, де Дніпр наш лине,
Де згас навек люльок вогонь,
Ядро нової України —
Січ — дочекалася свого...
Та дочекалась... Катерина
Аж за Кубань погнала нас,
В ярмо, що дерло й нашу спину,
І гордий запрягти Кавказ,
Щоб з нами він у рабстві гинув...
Про це слізьми писав Тарас.

XXV

Над садом зорі в хороводі,
Блука зефір між верховіть.
І коло хати на колоді
Мазепа зігнений сидить.

М а з е п а

Прости, прости, Україно-мати,
Мене і спільників моїх!
Я, мов Іуда той проклятий,
На рідний не ступлю поріг.

Хіба народу не любив я!
Та в грізний час страшних негод
Собі на горе й безголів'я
Не зрозумів мене народ.

Не раз за нього я молився...
А він, а він мене кляне!..
І долі вітер, наче листя,
Мене з України жене...

К а р л

(Його виносять із хати)

Що зажурився, небораче?
Що ми — покинуті, самі?
За нами тільки вітер плаче
Або сміється з нас у темі.
Послухай... Пізній уже час,
І вітер плаче, як дитина...

М а з е п а

Ні, то кляне з тобою нас
Моя нещасна Україна,
Мене як зрадника... Тебе ж
Як завойовника, нетяго,

Що диким полум'ям пожеж
Не зупинив її відваги.
Тебе зламали за сваволю,
За зраду чорною — мене.
І от одна з тобою доля
Нас у Молдавію жене.
Тебе ще далі, аж до турків,
Мене ж, мій друже, у Дунай.
Мушкети наші вже без курків...
Прощай, Україно, прощай!..

К а р л

Я ще вернусь на Україну,
Її залізом і вогнем
Я покорю або загину,
Своїм проколотий мечем.

М а з е п а

Що ж, покоряй. Я не перечу,
Мені тепер вже все одно.
А поки що нехай утечу
Залле солодкеє вино.
Ходімо вип'єм...

На колоду
Сіє місяць з вишини,
І вартові, як тіні, бродять
В глухій і грізній тишині.

Перш и й с і ч о в и к
(до другого)

XXVI

Ви вільні знов, лани кохані,
Як хвилі рідної ріки...
І у Туреччині, в тумані,
Пропали шведські вояки.

Полки Петра пішли за ними,
Та сила турків немала,
Де грім гармат, і кров, і дими,
Петра в кільце стальне взяла.

Намет. Од люті серце в'яне
У Карла. Ходить він страшний...
Та мовчки смокче дим кальяну
Паша турецький огрядний.

К а р л

Як можна випускати вовка,
Що до кошари ніччю вліз?!
Вовк — це є вовк. Така помовка.
Його б пекти вогнем заліз!

Він тільки ненавистю й дише
До мене, лицаря добра.
Невже вам золото миліше
За довгов'язого Петра?

Йому б лиш жить. Тхору такому.
Він за життя віддасть і трон.

Він у руках твоїх, так чому
Ти не береш його в полон?

П а ш а

Петру капут.

Ми вирвем жало
Із рота чорного його.
Це так. Та в Порти грошей мало,
А гроші — це вина огонь,
Уста солодкі одалісок
І все, що зможеш ти купить.
З Петром не можем ми так різко,
Бо звикли золото любить.

Та й бути до Петра ворожим
Не зможу я без каяття.
За нього рідна Порта може
Свого позбутися життя.

К а р л

Я гори злата вам здобуду,
Щоб змовкло прокляте «ура»,
Я цілувать вам ноги буду,
Не випускайте лиш Петра!

Карл на коліна хоче стати,
Але паша не дозволя.

П а ш а

Не треба так! Не треба, брате!
Далеко Швеції земля.

Вже золота мечем придбати
Не зможеш ти. Твої поля
Іше не раз заллються кров'ю
Там, де могили і хрести,
Куди повернешся ти знову
Й десь у бою загинеш ти.

К а р л

Ну, годі, годі ворожити,
Ти не циганка, воїн ти.
Що ж, крич, як ворон, про хрести,
Паша у ролі ворожбита.
Далеко Швеції сади
Й вікінгів плем'я войовниче,
Прощай. Поїду я туди,
Куди синовнє серце кличе,
Що десь зупиниться в бою.
Я їду в Швецію мою.
Прощай!

П а ш а

Прощай, відважний мій юначе!
Ще не зайшла твоя зоря.
Ще кінь за вершником не плаче,
І меч — в руках богатиря.
Прощай, прекрасний мій юначе!

Й лице північного титана
Завіса вкрила. «Що ж. Пора», —
Й паша над люлькою кальяну

Старечі сльози витира.
Так меч, меч Швеції зломився
Під тиском велетня з Неви.
Петро ж від турків відкупився
І повернувся до Москви.

Туди, туди, де скелі й ріки
У шелесті озер і трав,
Де він, за Пушкіним, навіки
Вікно в Європу прорубав.

Блакитний вечір. Шум акацій,
Немов на вулицях весна,
А у розкішному палаці
В покоях бродить тишина.

Перед господарем Молдови
Мазепа мов закам'янів.
Він у жупані малиновім,
Як кров, що марно він пролив.

М а з е п а

Куди, куди піду од суму?
Під землю чи в глибини вод?!
Хіба ж я міг таке подумать,
Що проти мене мій народ?..

Що він мої розіб'є мрії
Так, як Петро чужинну рать,

Що він ніколи від Росії
Не зможе серця одірвать.

А я шукав у морі броду
І не знайшов його, о ні!
Й, навіки проклятий народом,
Умру на рідній чужині.

Я помилявся од любові,
Що, як пожар, в моїх очах.
О не розвій, молю, Молдово,
По смерті мій печальний прах!

Мазепа сивий. Тільки брови
Все ті ж у нього, як колись.
Тепер він молиться Молдові,
Як Україні він моливсь.

Вони як сестри. Що ж. Він битву
Програв, і в серці тільки тьма.
Прийма Молдавія молитву,
А Україна не прийма.

Г о с п о д а р
Нещасний брате, годі муки!
Її не вичерпуть до дна.
Хай дні твої, як чорні круки,
Та ще повернеться весна...
Покайся. Їдь на Україну,

На степу рідного суцвіть,
Що йшов за нього ти до згину.
І рідний край тебе простить.

М а з е п а

Не можу я... Я вже проклятий,
Хоч степ і кличе, і гука.
Якби ти знав, мій добрий брате,
Яка важка в Петра рука!

Як жаль, що серце бідне гине,
Що мало все, поля й блакить...
Мене б простила Україна, —
Петро проклятий не простить.

Які ще в світі є падлюки,
Коронодеспоти які!

І він в одчаї ломить руки,
А очі! Очі, як штики...

Вони із люті і туману,
Мов не приймає їх земля,
Ті очі, що любили панни
Колись у парку короля,
Десь понад Віслою, де чуло
Гілля зітхання молоде...
О ні! Не вернеться минуле,
Назад ніколи не прийде!

М а з е п а

Тепер нічого вже не треба.
Заснуть. Заснуть би вічним сном.

І похилив чоло Мазепа,
Немов налите чавуном.

«Заснуть, заснуть...»
Чужинний вечір
Кривавить хмари за Дністром...
Страшний тягар упав на плечі
Мазепі перед вічним сном,
Що зазірав йому у очі
Диханням холоду і ночі.
Вже місяць вирушив у путь
У золотій своїй обнові.

М а з е п а

Я знаю, турки продадуть
Мене за золото Петрові...
Останні хвилі я живу.

І сльози падають багрові
З очей Мазепа у траву,
Криваві сльози... Перстень свій
Мазепа з пальця іздімає,
І в тишині уже нічний
Із нього смерть він випиває
Й на землю пада... Стогне гай...
Зітхнув Мазепа у останнє,

І з губ злетіло, як дихання:
«Прощай, Україно, прощай!»

Над ним у сумі голосінь
Не никли траурно знамена.
Одкинув він у вічність тінь...
Він був талант, а може, й геній.

А геній — це не витів долі,
А й труд ночами й в льоті днів...
Не марно езуїтів школу
Колись Мазепа закінчив.

Так! Закінчив. Та езуїтом
На радість матері не став.
Він серцем, для добра одкритим,
Людей, як пісня, чарував.

«Він інтриган», — немов вериги,
В душі моїй слова ці злі.
Але були його «інтриги»
Для щастя рідної землі.

Хоч ґрунт її був досить грузький...
Інтриги? Ні! Це зброя слав.
Отак один король французький
З інтриг державу збудував.

Хай про Мазепу спів мій лине,
Хоч він був пан, та серце мав.
За суверенність України
Боровся він і в цім був прав.

І я співають про нього мушу
Так, як ніколи не співав.
Народ не марно в свою душу
Про чайку його пісню взяв.

Голів мільйони, світлі, щирі...
До них тягнусь я серцем всім!
Народ — мій Бог, йому я вірю,
А не історикам отим,

Що руку царську цілували,
Що слинили Петрову длань
І про Мазепу написали
Із кон'юктурних міркувань.

Та й досі пишуть... Що ж, пишіте.
Красу душі його висот, —
Як не зовіть його бандитом, —
Вже оспівав давно народ.

Мені ж чинів і «ласк» не треба,
Я не наївний, не сліпий.
Ні! Не народ прокляв Мазепу,
А прокляли його попи.

Попи, що з правдою змагались
І продали царю язик,
Ці чорні ряси, що злигались
З попами руськими навек.

І прислужилися, прокляті,
Катам, що йшли, як криголом,
Щоб наш народ у власній хаті
Ще сотні років був рабом.

Хай повний гніву в даль чаїну
Про дні печальні лине спів,
Коли з моєї України
Петро колонію зробив.

Це він до власної мети
Схилив і шляхту України,
Надавши право їй тягти
І соки, й жили з селянина.

Союз військовий він зламав,
Що склав Богдан із Олексієм
Як рівності й братерства вияв.
Він шляхту золотом обсіяв,
Народ позбавивши всіх прав,
І по Вкраїні «з ласки трону»
В містах поставив гарнізони.

В ті люті дні він добре знав,
Що їсть Україна і чим дише,
Й, щоб зав'язать петлю тугіше,
Мазепи «зраду» скористав.

Так! Будував церкви Мазепа,
Церкви і школи. Просвіщав
Він свій народ. Та шкіль не треба
Царю, й він їх позакривав.

Покрилась тьмою Україна,
Засумував старий Дніпро...
І доробила Катерина,
Чого не встиг зробити Петро.

ЕПІЛОГ

Далекий Галац сниться знову.
А серце! Серце у огні...
Біля господаря Молдови
Лежить Мазепа у труні
В маленькій церкві.
Рідний край
Одснівсь і не присниться знову.
І турки, що взяли Молдову,
Їх трупи вкинули в Дунай...

Мов чути голос, що з журбою
Слова так глухо промовля,
Немов говорить їх земля:
«Кісткам — і тим нема покою!»

Такий кінець, Мазепо, твій,
Герою нещасливий мій,
Що так любив свою Україну,
Та все ж не так, як той Палій,
Що все простив Петру за волю,
Як і Петро йому простив
В ті дні кріпацтва і сваволі,
І подвигів богатирів,
Що землю так свою любили,
Що не злякались і могили,
Бо мати в нас усіх одна —
Це наша рідна сторона.

Хай вітер віє нелихий
І нахиля гілля дібров.
Замолювать свої гріхи
У монастир Палій пішов,
Щоб домолитися до раю.
Мазепа спить на дні Дунаю.
Над ним весна іде в похід,
Сади вишень вкриває цвіт...

Та що йому тепер до всього!
Краса Молдавії для нього,
Як сон, що вже не повернуть.
Пішов він у останню путь.

Куди? Цього ніхто не знає.
Спитай у сивих хвиль Дунаю,
У сонця й вітру поспитай...

Над ним тече мутний Дунай,
Старечі кості обмиває...
А десь далеко рідний край
В церквах вигнанця проклинає.

*Харків, 1928,
Київ, 1959*

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА

Нескорений талант поета 4

ПОЕТИЧНІ ТВОРИ

ЛЮБІТЬ УКРАЇНУ! 13

О МОВА МОЯ! 15

ЧИ ВЖЕ НЕ ПОРА 17

НА СПОМИН 18

НІ, НІ! 19

ЗІРНИЦІ 20

ПСНЯ 21

«Я бачив: блідий брат з журливими очима» 22

СОК КОХАННЯ 23

ПОСЛІДНІЙ БІЙ 24

«Там чорний лотос, там чорний лотос...» 25

НА ВАРТІ 26

«Ліг на лани вже морок ночі» 27

ЩО ВАМ? 28

«Ми любим на словах бути
сильними душею» 29

«Сум червоний... Ранок ніжний...» 30

«До зброї! Як один, хто в грудях
серце має!» 31

«Я знаю: буде час, і сонце ясне встане» 32

«То не вітер віє із тьми-домовини» 33

ДЛЯ 34

БІЙ.....	35
«Безладно торохтить по бруку день бездумний».....	36
«Ми на драбинах зор за днем золотодзвонним...».....	37
«Не біля стінки я, й не кров моя холоне»	38
«Минай, проклята ніч, минай!»	39
«Так ніхто не кохав. Через тисячі літ»	40
«Оддзвонила давно Революція»	42
МАЛИНОВИЙ ПЛАТОК	43
«Рвав восени я шипшину»	44
«Такий я ніжний, такий тривожний»	46
«Вартовий. Мармурові колони».....	47
«Гергоче місто, і сніг лягає»	49
МИНУЛЕ.....	51
ЧОРНІ УРИВКИ (Фантазія).....	52
«Невже — в хаос?! Ми знов — під воду?!».....	58
«Хай огонь на оголені нерви».....	60
«Вітер шумить ясеновий»	61
«І пішов я тоді до Петлюри».....	62
«Над морем сидів і хитався од болю».....	63
«Підіймається місяць над містом»	64
МАРІЯ.....	66
ЛЮБОВ.....	67
ІДУ.....	70
«Моє сяйво погасло навіки»	72
ПЕРСТЕНЬ (Ліробалада)	74
“Ну, прощай. Я тобі тільки жінка”	79

ОЙ, ВЕСНА!.....	80
ЧАС.....	84
«Я піду на вулиці, де прудко»	86
«Коли потяг у даль загуркоче».....	87
«Навколо радості так мало!».....	90
СМЕРТЬ.....	93
УКРАЇНО МОЯ.....	95
САД	97
«Далеке місто повітове»	100
НІЧ.....	102
ПОЕТ	105
СЕРЦЕ.....	112
«Пам'ятаю той вечір останній»	118
ДВА ВОЛОДЬКИ	122
ДО БРАТА	130
ПОЕМИ	
МАЗЕПА (уривки)	133

ДЛЯ НОТАТОК

ДЛЯ НОТАТОК

ДЛЯ НОТАТОК

ДЛЯ НОТАТОК

**Видання здійснено за підтримкою
Українського Культурного Фонду
та Національного центру реабілітації
учасників АТО та бойових дій**

Літературно-художнє видання

Володимир Сосюра

Всім серцем любіть Україну свою

Редактор

Комп'ютерне верстання

Дизайн обкладинки

Підготовка рукопису до друку Валентина Пегова

Формат 60x84/32

Умов. друк. арк. 17,82

Наклад 1000 прим. Зам. № ДФ780.

Віддруковано в друкарні ПП «Видавництво «Фенікс»
Св-во суб'єкта видавничої справи ДК № 271 від 07.12.2000 р.
03067, м. Київ, вул. Шутова, 13б
www.fenixprint.com.ua